

Выходить два разы
на мѣсяць, кожного
1-ого и 15-ого, въ
объѣмѣ 2—2½ ар-
куша.

Редакція „Зорѣ“ въ
камениці підъ ч. 8.
улиця Акаде-
мична.

ЗОРЯ

Пренумерата вы-
носить: на цѣлый
рѣкъ 5 ар., на пѣтъ
року 2 ар. 50 кр., на
чверть р. 1 ар. 25 кр.

Пренумерату нале-
жить присылать до
администраціи „Зорѣ“
(улиця Академична
ч. 8.)

ПИСЬМО ЛИТЕРАТУРНО-НАУКОВЕ ДЛЯ РУСКИХЪ РОДИНЪ.

Зъ житя на селахъ.

(Фотографія.)

II.

Наче снѣгъ на голову, несподѣвано приѣхавъ зъ Пе-
тербурга до мене на хутѣръ мѣй колишній приятель
Олекса, зъ дѣда и батька Шумко, а теперь Шумковъ.

— Якъ ты собѣ хочь, каже, а поможи, пораде, на-
путь мене, де бѣ я не далеко одъ твоего хутора знай-
шовъ собѣ въ селѣ на лѣто дѣмъ, да такъ щобъ и село
було невелике, и дѣмъ на кѣнцѣ, и щобъ при дѣмѣ бувъ
лѣсъ або садокъ, и щобъ було де купать ся.

— Мовлявъ, щобъ „и ставокъ, и млынокъ и вишне-
венькій садокъ“, — перебивъ я вѣмѣхаючись.

— Млынокъ — байдуже, а садокъ и ставокъ щобъ
бывъ; хочу перелѣтувати непрѣмѣнно въ Полтавщинѣ,
надыхаться рѣднимъ повѣтрѣмъ, напиться и самому и дѣ-
тямъ рѣдного народнѣго духу.

— Щожь се тобѣ такъ приспичило?

— Е! бодай бы не казати. Лѣкарѣ мовѣ затаились,
щобъ и самъ и дѣти перелѣтували на пѣвнѣ; а жѣнка
пристала — „нѣде инде не хочу, якъ въ Полтавщинѣ“.
И самъ я бачу, що Полтавщина якъ разъ подходитъ:
пора дѣтямъ спѣзнати народъ, свѣй рѣдний народъ;
пора имъ побачити село и народъ и его звычаѣ и житѣ.
Одно слово: пора имъ вступити до школы народнѣй пе-
дагогѣи.

— Отъ якъ! а великій у тебе дѣти?

— Старшому сынову 9, а молодшому 6 лѣтъ, та
мѣжь ними дѣвчинка.

— То може-бъ чи не рано задля нихъ буде йти
„до школы народнѣй педагогѣи?“ може-бъ нехай подро-
сли, побѣльшали, порозумѣйшали?

— Нѣ, нѣ, нѣ! чимъ ранѣй, тымъ лѣпше! въ мо-
лоду душу попаде добре зерно, все одно, що на свѣжу
рѣлю; не засохне, а зѣйде и вырастетъ.

— Та добре-жь, якъ добре; а якъ часомъ и зле попаде?

— На те мои очи и жѣнчини. Що не кажи, а мѣй
поглядъ на вихованѣ такій, що коли хочъ, щобъ дѣти
вышли народниками, такъ нехай же и растутъ помѣжь
народомъ. Мѣжь дѣтьми народу они не бачитимуть тиѣи
деморализаціи, що разъ-по-разъ въ городахъ нануе.

— Ты живѣ коли въ селѣ?

— Зъ роду нѣ, але добре знаю чистоту народнѣй
моральности; знаю, що дѣти селянъ — чистѣй якъ сама
природа, знаю, що...

— Зъ книжокъ се все знаешь? — не втерпѣвъ я.

— Зъ книжокъ, зъ бесѣды зъ людьми... Та про се
ще наспоримось и наговоримось; теперь — головна рѣчь,
знайди таке мѣсто, якого хочу я.

Я справдѣ бачивъ, що спорити про „народню педа-
гогѣю“ и нема на що и не теперь. Помѣгъ Шумкови
знайти дѣмъ, хочъ не такій, якого бнѣ бажавъ, але
близько того.

Першого Мая Шумко зъ жѣнкою и дѣтьми вже
вдыхавъ въ себе „чистѣ повѣтрѣ и народный духъ бла-
годатной Полтавщины“.

Шумковъ батько бувъ таки настоящій Украинецъ
и родомъ и душею; доля закинула его спершу на Кав-
казъ, а далѣ въ Петербургъ; тутъ бнѣ одруживъ ся
зъ донькою своего товариша по службѣ, вѣлыми гарною
зъ себе, але убогою дѣвчиною. Дѣтей у нихъ було щось
чи не семеро, але выбѣсь зъ нихъ одинъ Олекса. Батько
и мати Олексини повмирили ще якъ бнѣ бувъ першій
рѣкъ на университетѣ; тымъ бнѣ и залишивъ науку, а
примостивъ ся дѣсь урядникомъ въ департаментѣ. Згода
бнѣ одруживъ ся зъ дочкою якогось замѣжного крамаря
и взявъ добре вѣно; жѣнка его выйшла нѣ се, нѣ те;
болѣшь що якась недопечена пампушка.

Не скажу вже, хто и якъ розбудивъ у Шумка у-
краинскій патріотизмъ; знаю толькѣ, що бнѣ выдававъ
себе Украинцемъ и зъ книжокъ знавъ Украину, ви на-
родъ и ви мову; коли и якъ я спѣзнавъ ся зъ Шум-
комъ — про се не варто розказувати.

Дакъ ото и переѣхавъ Шумко лѣтувати въ село
Криничку; а тыжднѣвъ зо два пѣсля переѣзду бѣжитъ
до мене верховецъ зъ листомъ одъ Шумка: такъ и такъ,
пише, чимъ швидче приѣзди да поможи вызволити ся
зъ каторги!

— Яка его тамъ каторга постигла? — думаю собѣ
и не придумую; та другого дня, якъ розвиднялось, взявъ
пару надежныхъ коненятъ, посадивъ на передокъ за фур-
мана малого подпасача, и нѣо въ Криничку до Шумка,
ратувати его „зъ каторги“.

Вѣѣзду въ двѣрѣ — очамъ не вѣрю: на дровѣтнѣ
самъ Шумко рубаетъ дрова! — Е, думаю собѣ, справдѣ така
робота адасть ся каторгою тому, хто привыкъ у Петер-
бурѣзъ толькѣ черниломъ папѣръ мазати да розчѣсувати
свои баки!

— Здоровъ бувъ Олексо! Поможи тобѣ Боже! —
гукнувъ я. — Що се ты?

— Отакъ якъ бачишь, — одповѣвъ Шумко кидая-
ючи на землю сокиру: отсе спасибѣгъ тобѣ! Се ты менѣ
такъ утѣлющивъ; се ты менѣ наравѣвъ отаке село!

— Яке-таке? чимъ же оно не до ладу: и ставокъ
и садокъ есть.

— Провалити ся имъ, отому и ставку и садку!
Дровѣ нѣкому врубать! Бачишь, самъ рубаетъ. Народъ
тутъ якійсь клятый; не зговоришь зъ нимъ. И почавъ
и почавъ ублажати народъ!

— Гаспидъ тутъ, а не народъ! — говоривъ менѣ

Шумко: нема въ него нѣ ширости, нѣ отвертости! Ты до него зъ чистымъ сердцемъ, а бѣи на тебе звѣрюкою дивить ся; да такъ только на те й верне, якъ бы тебе онукати, якъ бы зъ твои кишень вытяти бблшь грошей! Ты только послухай, що они зо мною вытворюють! Купивъ дровъ, та не дровъ, а чортъ зна чого — хмизу вбзъ; зову чоловіка перерубать, — що вбземець? — пытаю.

— А якъ, каже, чи по-денно, чи оптомъ? Коли по-денно — дакъ по повъ рубля въ день, а коли оптомъ, трохи спущу: за рубля зъ четвертакомъ порубаю.

Попробувавъ я торгувати ся; самъ бачу, що тутъ и на день нѣчого робить... Не хоче, не спускає... Позвавъ другого, ще горше. Ну, кажу: рубай оптомъ. Що-жъ ты думаєшь? довго бѣи рубавъ? цюкъ-цюкъ! за двѣ години перерубавъ! Хіба се не розббйництво! не онуканство? Присягавъ ся, що на два днѣ роботы; на два днѣ правивъ платнѣ, а за двѣ години зробивъ!

— Та, бачъ, менѣ здасть ся...

— Цыть, цыть! се ще на все: вийшли отъ дрова, купивъ у друге: зову зновъ рубать. „Тодѣ, каже, я трохи помиливъ ся, продешевивъ, теперъ треба бблшь взять!“ Та се-жъ вже зъочевидячки насмѣшка! Мене такъ розббрало, такъ закрутило коло серця, що я вигнавъ его зъ двору, та отсе другій день самъ и рубаю...

— И рубай на здоровлѣ! красше вѣти-мешъ.

— Тобѣ смѣшки, а въ мене печѣнки болять... та и се ще не все! Нѣ до чого не можна докупить ся! беруть наче за батька! за качку, за курча, за глечикъ молока, за питунчикъ сметаны берутъ бблшь, нѣжъ въ Петербурзѣ! а ще всего досадливѣи те, що жидюзѣ за половилу цѣны оддають. Хіба се не деморализація?... Де-жъ та хвалена моральность въ народѣ, щирбсть, де та чесность? де они? въ книжкахъ?

— Бѣи и въ народѣ, але въ книжкахъ справдѣ бблше. Тблько-жъ скажу тобѣ чоловіче, що нѣ розббшацтва, нѣ омань, нѣ деморализація нема въ усему тому, що ты менѣ наговоривъ...

— Якъ нема? якъ нема? а що-жъ се все по твоєму?

— По моему сама простѣйша рѣчь: люде побачили, що приѣхавъ на село лѣтувати чужій панъ, чоловікъ грошовитый...

— Хто имъ се сказавъ?

— Самі бачуть! хіба не видно, що ты приѣхавъ жити зъ готовика; значить готовикъ в у тебе. Бачуть они, що у тебе нѣчого нема свого, все треба купити; бачуть, що ты чоловікъ новий тутъ, цѣны не знаєшь, а купить тобѣ треба, отъ они й розумѣють, що зъ тебе можна поживити ся и правлять высокій цѣны...

— Та се-жъ и єсть деморализація?

— Така, коли ще не въ десятеро меншь, якъ и въ кожного крамаря. Ажъ якъ ты прийдешъ до якон крамницѣ въ Петербурзѣ купити яку цяцьку, крамаръ заправить зъ тебе въ десятеро, нѣжъ та цяцька єму коштує, а ты заплатишь не торгуючись, бо у него скрбзъ написано „рѣх-лѣх“; а въ селѣ люде по просту, безъ прифика, сидкують ся продать свои злиднѣ чимъ дорожше тымъ лѣше. Бачъ! цѣлкомъ звычайна рѣчь...

— Ну, нѣ! не звычайна, се здирство! А то отъ ще тобѣ: договоривъ наймита, за два днѣ приходять, каже: „прибавте плату, я помиливъ ся, дешево выпросивъ; а не прибавите — покину“. Я не прибавивъ, а бѣи взявъ и покинувъ... Яка-жъ отсе святбсть договору?

— Бога ббй ся чоловіче! зъ ббкблъ народу довѣ-

даться про святбсть договору? Хто его вчивъ сему? Хіба ты не бачишь, яка тутъ страшна темнота?

— Школы єсть!...

— Цыть бо! зъ тыхъ шкблъ, якъ зъ цапа вовны: одна переводия громадекого кошту...

— Зновъ же таке недовѣре до кожного, хто не въ свитцѣ. Своєму брату не йме вѣры...

— Кого знає, дакъ тому вѣритъ...

— Але жиду вѣритъ!... Жиду, не Христу вѣритъ! горячивсь Шумко.

— Вѣритъ по не волѣ, бо не має били себе такои своєи, християнскои душѣ, котрбй бы вѣривъ... Панъ сертучникъ одъ народа ще дальшь, нѣжъ жидъ: панъ одчахнувъ ся одъ народа, одрѣкъ ся одъ него, промѣнявъ свбй народъ на жида, а бо що... Де ты бачивъ, де знаєшь у насъ украинську національну интеллигенцію? чи єсть она? а коли єсть, дакъ чи она зъ народомъ? чи она пѣклуєть ся про народъ? чи веде его до освѣты и добра?... Веде его полиція, начальство... Становіи его просвѣщають, урядники морализують... Була-бъ національна интеллигенція, народъ бы и не цуравъ ся єи и вѣривъ бы їй. Поживи ты зъ народомъ, пбзнай его, да зъбжъ зъ нимъ сѣмъ мѣрокъ гороху, а тодѣ нича рѣчь...

— Дакъ по твоєму отсей вѣи факты, що я вказую — байдуже?

— Сего я не кажу: я противъ фактбвъ нѣ слова; я тблько показую тобѣ причины, корѣни фактбвъ. Я самъ говоривъ тобѣ, що въ народѣ багато єсть брыдкого, неморального, що та „народная педагогія“, котру ты...

— Це! це! ось я тобѣ заразъ покажу „народню педагогію“. Онъ, бачишь, иде табунець дѣтвory: ото они идуть сюды на игрище... тутъ, бачъ, имъ справдѣ добре грати ся: и холодокъ и мурбжокъ... Якъ приѣхали мы, дакъ они день другій боялись приходити, думали, що я закажу; а третєго дня приходять, стоять пбдъ ворбтьми. — Чого вы? — пытаю. — Гратъ ся, — кажуть, — поприходили, тутъ наше игрище, чи пустите, чи можна? — Идѣть, — кажу. Отъ они що дня теперь тутъ...

— То й добре! твои дѣти пбзнають народнѣхъ дѣтей...

Шумко ажъ пбдекочивъ. — Бога ббй ся! ты придивсь спершу на ихнй играшки, да тодѣ й скажешъ, чи можна припустити туды менѣ своихъ дѣтей...

— Хіба що? се-жъ настояща „народная педагогія“?

— Она, она сама... да тымъ то я и не пускаю до неи своихъ дѣтей. Ось придивсь!...

Мы сѣли собѣ зъ боку. Дѣтвory пришло чимало — хлопцѣ и дѣвчата.

— А въ що будемо грати сегодня? — пытає одно.

— У пѣяницю!

— Нѣ! учора у пѣяницю грали: сегодня въ „злбдѣя“ будемо.

— Ну его, того „злбдѣя“ — лучше въ „гусей“ — пѣчала дѣвчинка.

— У „пѣяницю!“

— У „злбдѣя!“

— У „ката!“ у „ката!“

Довго ще йшла сибрка, у що грати. Рѣшили у „злбдѣя“.

— Примѣчай! уважай! — торкавъ мене пбдъ ббкъ Шумко. Менѣ нѣчого було вважати, бо я кблька разбвъ бачивъ отей дѣтскй играшки, бачивъ и „пѣяницю“ и „злбдѣя“ и „ката...“ Бачивъ пбдббнй играшки въ „судъ“ и мѣжъ дѣтьми интеллигенціи. Одначе я послушавъ Шумка и ставъ „примѣчати“.

— А хто буде за злодѣя?
— Я!
— Я!
— Нѣ, я! ты, Петре, не годишь ся.
— Ну, я!
— Ты ще горше; ты не вмѣешь корить ся, не вмѣешь просить ся... Нехай Кузьма буде за злодѣя... Хочешь Кузьма? Кузьма охочо выйшовъ напередъ.

— А за судью хто?
— Судьёю Харита сегоднѣ.
— Она не вмѣе нѣ сердить ся, нѣ кричать, нѣ лаять ся... Отъ якъ бы Игнатъ бувъ судьёю.
— Нехай и Игнатъ буде...

Ролѣ пороздавали усѣмъ. Началось игрище.
„Злодѣй“ присѣвъ била дерева и давай стукати по нѣму, нѣбы то рубас, краде!... Два сторожѣ — дѣвчата зъ дручками въ рукахъ, нѣбы то зъ рушницами, подкрасились до него, да хапъ за плечѣ!
— Здоровѣ, чоловіче! а що се ты робишь?

— Хиба не бачите: рубая...
— А въ чіёму-жъ ты рубасешь? не въ своєму певно?
— У божему...
— Хто-жъ тобѣ стежку сюды показавъ?
— Гетьте собѣ! — огрызнувъ ся злодѣй: не въ вашому рубая... ну и не лѣзьте!...

— Не въ нашому, а въ паньскому, а мы паньска сторожа... Сего не знаешь? дакъ мы тобѣ розкажемо!... Вяжи его!...

— Простѣть, люде добрі! пустѣть! їй Богу, зъ роду въ перше! и до вѣку и до суду не буду бѣльше... Пустѣть!

— Вяжи его! вяжи!
— Не рушь! я и не вязанный пѣду, куды треба! — скрикнувъ „злодѣй“ и замахнувшись сокирою, пустивъ ся на втѣкача. Его догналі.

— Еге! дакъ ты такій!... ты душегубъ, сокирою замѣряешь ся!... чуже крадешь, да ще и втѣкаешь... вязать его!

Сторожа зкрутила налгачемъ назадъ руки злодѣю и повела въ другій кѣнець лѣсу „до двора“.

Выйшла „панѣ“ — властителька покраденного дерева. „Злодѣй“ стоявъ поскупившись.

— Дакъ ты се мѣй лѣсъ крадешь! — гукнула „панѣ“. — Ахъ ты злодѣю, ахъ ты разорителю! якъ ты смѣвъ красти? — И не дожидаячи одповѣди „панѣ“ зацѣдила „злодѣя“ усѣю пятернею по лицу. „Злодѣй“ подавъ ся на бѣкъ и промовивъ: „А она справдѣ каторжна бѣть ся крѣпко! не вмѣе, дѣволъ, играть ся, а беретъ ся; ты-бъ только для виду вдарила, а то зацѣдила, ажъ искры зъ очей посыпались... дурна!“

— Дарма, Кузьма! дарма, — вговорювали усѣ разомъ „злодѣя“; оно переболить и слѣду не буде... Ну, дальше, дальше грати! Не сердъ ся на нѣ, Кузьмо!... Такъ гарно почали гру...

— Ну, нехай же! Я послѣ гры и їй утешую, я їй одячу по своєму! — одповѣвъ Кузьма и зновъ стоявъ „злодѣмъ“.

— До судѣвъ ведѣть его! — скомандувала „панѣ“. Злодѣя повели до судѣвъ. „Злодѣй“ ишовъ зъ звязанными руками, ишовъ повагомъ; сторожа подгоняла его, бѣдаючи зъ заду штовханиковъ. Судѣ розпочавъ ся пѣдъ дубомъ. На пѣи сѣвъ „судѣя“, передъ нимъ стоявъ „злодѣй“, а за нимъ сторожа и „свѣдки“.

— Дакъ се ты, вражій сѣму, крадешь паньскій

лѣсъ? — закричавъ „судѣя“ — Ты?! Чого мовчишь? кажи, признавай ся!

— Нѣ въ чому менѣ признавать ся!
— Въ злодѣйствѣ! Ты кравъ?
— Нѣ! не кравъ.
— Люде бачили! свѣдки есть!
— Нехай имъ повылазить, тымъ хто бачивъ.
— Дакъ ты отъ якій! — Судѣя почавъ лаять ся недрукованными словами. — Я-жъ тебе провчу!... Я тобѣ покажу, якъ красти паньскій лѣсъ та ще и не признавать ся... Кажи: кравъ?

— Хотѣвъ украсти! — одповѣвъ „злодѣй“, показуючи видъ, що бѣтъ перелякавъ ся.

— На що ты кравъ?
— На бѣ! бѣ у возѣ зломалась...
— Дакъ ты купить не хочешь, а крадешь?
— Купивъ бы, дакъ нема купила...
— Выпроси, панѣ такъ дасть...
— Выпросишь у неї! така она! торѣннѣго сѣггу не дасть...

— Вже якъ хочъ, а красти не можна! Ведѣть его до станового, — скажѣть, що я присудивъ ему хлопсту...

— Велику? — пытае сторожа.
— Пѣвсотѣ!

„Злодѣй“ падае судѣвъ въ ноги, цѣлуе ихъ, упрощуе: змилосердѣть ся, помилуйте! присягае, що бѣльше зъ роду зъ вѣку не буде...

— Ведѣть, ведѣть! — одповѣвъ судѣя.

„Злодѣя“ повели до станового.

— Десятники! — гукнувъ становой, — привели голодного чловѣка, треба нагодувати его; швидче давайте кашѣ! — Десятники метнулись и принесли рѣзокъ.

— Ну, чловѣче! лягай самъ, коли не хочешь, щобъ положили силою, — сказавъ „становой“ до „злодѣя“.

— Лягай, Кузьма! — вговорювали „злодѣя“ дѣти.

— Не хочу, розвяжѣть руки менѣ, руки одеревенѣли...

— Ну бо, Кузьма! якій ты чудный! грати, грати, а бѣтъ на самому кѣнцѣ зупинивсь и пеуе гру!... Лягай! тодѣ и розвяжемо...

— Не хочу, не хочу! стоявъ на своему Кузьма.

— Та треба-жъ до кѣнца довести!

— Сказавъ: не хочу! вы ще справдѣ выбете, якъ ляжу!

— Нѣ, нѣ! їй Богу нѣ!... Мы не по тобѣ, а по землѣ; а ты только кричи да просишь...

— Ну, глядѣть же; а коли збрешете, дакъ я вамъ головы попероломлю.

Кузьма лѣгъ. Миттю два хлопцѣ кинулись ему на голову, два на ноги, а два стали зъ рѣзками по бокахъ и почали бити по землѣ. — Кузьма реготавъ.

— Такъ не можна, Кузьмо! треба, щобъ ты плакавъ, кричавъ, просивъ ся... Кричи!...

Кузьма наче не чувъ, реготавъ собѣ.

— Лучче его! лучче! крѣиче! щобъ памятувавъ, коли кравъ паньскій лѣсъ, — приговорювавъ „становой“.

— Кричи бо, Кузьма! гаспидъ, не хоче кричати.

— Коли-жъ такъ, — озвавъ ся судѣя, — не хоче граючись кричати, дакъ закричить справдѣ.

— А ну, хлопцѣ, годѣ вамъ по землѣ битъ, — валил его!

— Ай! ай! ай! що силы було закричавъ „злодѣй“. Шумко не выдержавъ: зѣрѣмъ кинувъ ся на дѣтей

и ослобонивъ „злѣдѣ“, розвязавши ему руки. Налигачъ залишивъ на рукахъ сині слѣды... „Злѣдѣ“ плакавъ и втиравъ слѣзы, потѣмъ шулькою налетѣвъ на „судью“, вчепивъ ся ему обома руками въ волосе и поваливъ на землю... Уся дѣтвора кинулась въ ростѣчъ, тѣлько „судья“ и „злѣдѣ“ тягали по землѣ одинъ другого за волосе. Шумко розвѣвъ и ихъ.

— Бачивъ, яка „народня педагогія“ — спытавъ бнѣ у мене, дивлячись такимъ лютымъ поглядомъ, наче въ тѣй „педагогіѣ“ була якась моя вина! — Чи можна-жъ припустити сюды моихъ дѣтей... Хибѣ се не школа деморализація!...

— Нѣ! се „играшки...“ се дѣть ся по за школою вже; школа де-ниде; тутъ не видно було вчителѣвъ.

— А де-жъ по твоєму сама школа?

— Тамъ, де ота дѣтвора бачила отаку паню, отакого злѣдѣ, отакого судью, отакого станового...

— Бачила десь — певне! бо не бачивши оригіналу, нѣ зъ чого-бъ було й передражнювати...

— Бачила въ житю... значить школа — само житє...

Шумко довго нарѣкавъ на народѣ, котрый такъ по рабски переносить одѣ панѣ пощочины, котрый покорливо слушае, якъ судья не судить его, а лае.

— Яке-жъ тутъ самоповажанє, яка шаноба може розвиватись въ людяхъ, коли у дѣтей найлѣпша гра въ злѣдѣ, та гра, де они учать ся самі зъ себе кепкувати, самі себе зневажати, самі себе лають, бють!... Тутъ и слѣду нема нѣякого морального почутя, почутя волѣ, шанобы чоловіка!... Тутъ повно почутя морального розпутства, неволѣ...

— Однече зновъ пытаю у тебе: кому розвивати въ народѣ почутє волѣ, шанобы людей, почутє моральне? Интелигенці? А я вже казавъ тобѣ, що ви у насъ нема. Третє столѣтє розвивають въ народѣ деморализацію, почутє повной зневаги до чоловіка, всѣ тѣ чувства, котры истнують у невольникѣвъ и котрыми держитъ ся неволя...

— Выправдати можна всякій фактъ, але ты подумай, якъ тяжко жити въ повѣтрѣ, котре зъ горы до низу повне такихъ фактѣвъ!... Тутъ свѣжому чоловікови можна або задушити ся, або збожеволѣти...

— Ба! свѣжому, кажешъ ты! то-то й горе, що мѣжъ нами й досѣ нема свѣжихъ людей!... усѣ мы, бѣльше чи менше, покалѣчені морально „нашою“ цивилизацією; усѣ мы, бѣльше чи менше, прогнили духомъ лакейства, заздрости и всякои такои поганѣ...

— Що хочъ говори, а я бѣльше не здохлю тутъ жити. Лучче вернусь назадъ въ Петербургъ.

— Швидко-жъ тобѣ надопекло!... а ты-жъ и десяти частки не бачивъ ще народнѣго житя такимъ, якимъ оно єсть.

— Доволѣ зъ мене й того, що бачивъ, доволѣ! бѣльше не хочу! Повѣду...

— Але лѣто тѣлько що починаєть ся; ты мѣгъ бы прожити въ селѣ до половини вересня... Переѣзди до мене въ хутѣръ...

— У тебе тѣсно...

— Нема такого будинку якъ тутъ, за те народѣ тебе не „грабувати-ме“, не „ошукувати-ме“, и такой „педагогія“ не побачишь; за се вже я ручу ся...

Шумко переѣхавъ до мене...

Семенъ Жукъ.

НОВІ СПѢВОМОВКИ.

(Ст. В. Руданьского.)*

1. Понизивъ.

Не, гуляе у недѣлю
У коршмонѣвъ Гарасимъ,
Зъ Гарасимомъ не, гуляе
И сусѣдъ его Трохимъ.
А обыдва стрѣльцѣ жваві, —
Отъ перечка и пѣшла;
Далѣ Трохимъ розходявъ ся,
Пѣдѣйнавъ ся зъ за стола.
— То ты кажешъ, що ты лучшій,
Що ты гаспидный стрѣлецъ?
Зчій у мене зъ чуба шапку,
Тодѣ будешъ молодець!
— Кажешъ може, що не збѣю?
— А ты кажешъ, що збѣешь?
— А ѣй Богу, що избѣю!
— А ѣй Богу, не збѣешь!
— Та отъ тобѣ и рушница!
— Ану-ну, давай, давай!
— Ставай лишень край порога!
— Та я стану, — ты ставай!
Цѣлитъ оденѣ одъ порога,
Другій стоить за столомъ
Та що силы натягае
Сиву шапку на чоло.
Бахъ! рушница, — стало дымно,
Йде до столу Гарасимъ,
А за столомъ въ сивѣй шапцѣ
Якъ баранъ лежить Трохимъ.
Ему куля пролетѣла
Черезъ шапку и чоло!
Пѣдѣймае бнѣ Трохима,
Пѣдѣирае за столомъ,
Самъ одходить до порога,
Зновъ рушницю въ руки взявъ,
Прицѣливъ ся разѣвъ кѣлька
Й головою похитавъ.
— Выбачай менѣ, Трохиме, —
Гарасимъ проговоривъ, —
На два цалѣ лишъ понизивъ
Тай и шапки не избивъ!

2. Добра натура.

Грае скрипка, грае кобза
И бандура грае,
Чумака лѣтомъ у кожусѣ
Гопки вытинае.
Вытинае чумака гопки,
Ажъ потѣмъ заллявъ ся.
— Та скинь бо ты кожухъ, брате! —
Якійсь оббѣзавъ ся.
— Нѣ, не скину, — чумака каже, —
Бо натуру маю:
Щѣ-йно тѣлько зъ себе скину,
То все пропиваю.

3. Пекельна смола.

Разъ на мовѣ ксьондзѣ казавъ:
— Не выпивайтесь люде!

*) Гл. „Дрѣбнѣй вѣсти“.

Original from

UNIVERSITY OF ILLINOIS AT
URBANA-CHAMPAIGN

На тѣмъ свѣтѣ вамъ смола
Замѣсь вина буде! —
Ото якійсь и захтѣвъ
Смола скоштувати,
Каже собѣ два кубки
За денежку дати.
Выпивъ одинъ — не бѣда,
Другій выпивае,
Посмакувавъ небораць,
Далѣ промовляє:
— Та гѣрка она, гѣрка,
А все-жъ не тужити,
Якъ втягнеться чоловікъ,
То й то буде пѣти.

4. Чи далеко до Кієва.

Питають ся якось хлопця
Подорожній люде:
— Чи багато верстовъ, сыну,
До Кієва буде?
— А, не знаю, — хлопець каже, —
Було сѣмнадцять,
Теперь меньше либонь стало,
Здасть ся, сѣмнадцять.
— Що-жъ то, сыну, за пригода
Така прилучилась?
— Та пригода — не пригода:
Верства повалилась.

5. Нѣвинный Мошкѣ.

— Куда Мошку такъ идешь?
— На вѣину выхожу.
— А чого-жъ то пѣзно такъ?
— Ще два-три положу.
— А якъ тебе часомъ хто
Схоче положить?
— А кому-жъ я виненъ що?
За що-жъ мене бити?

ЛЮБОРАДСКІЙ.

СЕМЕЙНА ХРОНИКА А. ПАТРИЧЕНКА СВИДНИЦКОГО.

(Дальше.)

IX.

Такъ пройшовъ часъ до самого экзамену. Антосѣ
все втѣкавъ, все ховавъ ся; и Ковинскій все ему тор-
котавъ свое. На экзаменъ Антосѣ позичивъ чоботы
и пѣйшовъ.

— Па чому ты въ классъ не хадѣлъ? — поспытавъ
смотритель на экзаменѣ.

— Не было сапоговъ, — бѣдававъ Антосѣ.

— А па чому не учѣлъ ся? — поспытавъ той.

Антосѣ мовчавъ, то учитель каже смѣючися: — Не
было ахоты.

— Такъ вотъ мы паддадѣмъ ему ахоты. Взять его!
— гукнувъ смотритель.

Розтягли сироту и вчистили мало не копу. А бѣзъ
небораць щобъ пикнувъ. Останній празникъ сѣго року.
Ковинского склужили, а Антосѣ оставили на другій
курсъ, ще на два роки. Якъ приѣхавъ Антосѣ до дому,
Мася й не подивилась на него, все однакова була, та

бѣзъ перемѣнивъ ся: вже не побѣгъ выгукуючи, якъ то-
рѣкъ; а наче боявъ ся, наче соромивъ ся, наче одурѣвъ.
Ставъ собѣ коло порога, тай стоить, обдертый, обшар-
павый, лишь чухасть ся.

— Чого ты наче чужій? — каже мати.

Лупнувъ небораць очима и мовчить.

— Антосю! чи чувшь? — заговорила Текля, весе-
ленька та здоровенька, ласкаючися коло матерѣ.

Антосѣ лишь очима лупнувъ и почухавъ ся. —
Чого ты мовчишь? — допытуєть ся Текля. А бѣзъ все
мовчить, лишь очима поведе. — А въ насъ баштанъ е! —
заговорила мала въ мамы зъ пѣдъ руки та и зъ мѣною.
Антосѣ усмѣхнувъ ся, та не тымъ дѣтячимъ щирымъ
усмѣхомъ, що бѣзъ него ажъ искры скачуть, а якось наче
зъ-нѣ-хочу.

— Га, вѣльчиско! — заговорила Мася идучи зъ хаты
и погладила его черезъ видъ, якъ зближалась. Що,
якъ бы се вторѣкъ? А теперь и не поглянувъ: — буду, —
каже собѣ, — паламаремъ, а се е попѣвна; треба при-
выкати.

Ще до него заговорювали, и вже ажъ силою поса-
довили, а бѣзъ мовчить, тай мовчить. Найбѣльше Текля
чѣплялась, та жибонѣла-жибонѣла и бѣдступилась — тай
почала плакати: — Загордѣвъ, — каже, — якъ Мася, що
вже й говорить не хоче!

А Антосѣви й не въ думцѣ: вийшовъ собѣ на
двѣрть и сѣвъ на призбѣ, тай грюкає ногами и думає:
— оттутъ я торѣкъ татка бачивъ; оттамъ балакавъ зъ
ними; а ось корогва стояла, якъ они на столѣ лежали;
онъ той кѣлъ, що они забивали, а я державъ. — Все
згадавъ сиротина и отъ-отъ заплакати! Вже и слѣзы на-
вертались, и въ горлѣ заболѣло, якъ передъ плачемъ,
и самѣ лица кривились и бровы моргали; та побачивъ
хворостъ на купѣ и наче не бѣзъ сидѣтъ на призбѣ,
кинувъ до хворосту и почавъ прутѣ вытягати. Веселый
навыбиравъ повну жменю, звязавъ ихъ у рѣзку и ставъ
бити по призбѣ, та все приговорює: „а будешь учѣться?
а будешь? ото тебе, учѣсь!“ И другимъ голосомъ, наче
плаче: „буду, гаспадинъ учѣтель! ей-Богу, буду!“ И зновъ
першимъ голосомъ: „я знаю, что будешь! сѣки сво! луч-
ше, лучше, лучше, лучше, лучше!“ И тымъ дру-
гимъ: „ой-ой-ой! ой-ой-ой! гаспадинъ учѣтель! памѣлуй-
те! ой-ой-ой!“ Якъ набѣтъ ся вдоволь, то й крикне: „да-
вольна! слѣдующій!“ И почавъ, наче-бъ то той просить
ся: гаспадинъ учѣтель! я вже буду учѣться. Та таки не
помилювавъ: почавъ сѣкти та приговорювати: тамъ „сле-
дующаго“ позвавъ, и бивъ тай бивъ. Зъ призбѣи шмат-
ками глина летить, а бѣзъ примовляє: „ото тебе, знай!
ото учѣсь! А то вы ужъ разабрали себе!“ И на сей ладъ
балакаючи, зновъ звяже рѣзку, и зновъ те-жъ почина-
еть ся.

Зъ початку ёму минало, а далѣй почали и сварити-
тись, не такъ хто, якъ Оряся: чипуруха була, то й сер-
дилась, що призбѣ пооббивавъ, а ёй треба мазати. Зго-
домъ и штовхати таки почали; а хлопець, що той чор-
ный вѣлъ, лишь боками поведе, якъ его штовхнутъ. Такъ
шукуючи прута на рѣзки, ажъ хворостъ розвернувъ. А
що вже тыхъ цурпалкѣвъ, що бѣдѣтали, то неразъ и
въ борщи було. Тѣлько й роботы мавъ Антосѣ за вѣв
вакацѣ, що хлѣставъ тай хлѣставъ. Було инѣдѣи выйде
зъ подвѣрѣя. Ну, думаютъ, на баштанъ потягъ. Вышлютъ,
чи вычеряти, чи обѣдати, а его тамъ не було: якъ не
въ лозахъ рѣзки плете, то де не будь зарыть ся въ со-
лону и пухне.

— Чому ты не підеш, не побавишся, як то-рбк? — каже мати.

— Не хочу я, — озветься Антосю, — зь мужи-ками заходити, — и поде на тбк, щоб зь очей збйти, або й на баштаня потягне на яку годину. Та й там хлєстає, аж ямы вь землї повибивав. Здїчавъ хло-пець, думали вь дома. А стара не забула спогадати свого покойного татуна; збтхне и каже: не даремно по-койнї було розказують, що то будуть не учителї, а му-чителї! Отже такъ вымучили всю жвавбсть зь дитини! А яка хороша була! та жива яка!

Такъ и зрбсь бнз нї-до-чого. Що вь їму кпїло, заразъ виявилось, якъ тблько попромували їго вь че-твертый класъ. Та до сїго ще далеко було. Не було другого Ковиньского, щоб стати выше Антосю, то на друге лїто вже бнз передъ водивъ; нї горохъ, нї са-докъ бдъ него не выховались, бо мавъ вже цїлу ком-панїю; а самъ бувъ хлопець ручїй и на всь выгадки митець. Давъ Богъ дарованє, та лиха доля лиху дорогу показала; то и пропадало оно надъ рбжними штуками. Ще торбк бнз показавъ себе, якъ вели зь горохомъ до смотрителя, а на сей рбкъ новыхъ штукъ наплатавъ, що й не нарозказувать ся. Чого вже молдовань не при-думували? а спбїмать его жаднымъ способомъ не мо-гли. Та разъ таки застукали на деревї — ще и не са-мого, а зь компанїю.

— А вы сякій, такий! — закричавъ молдованъ и вче-чивъ ся до одного.

— Ось-де я, дядечку! — заговоривъ Антосю зь я-блунї. Ёму абы тыхъ вымотати, а самъ выкрутитъ ся.

Всѣ вже знали Антосю и напосїдалися на него; то молдованъ пустивши того, кинувъ сюды: — Отъ я тобѣ, — каже, — ты думаєшь, що и мене здурить, якъ другихъ! Злазь, — каже, — злазь!

— Збїмїть мене, то злїзу, — озвавъ ся Антосю.

— Злазь! тобѣ кажу! — гукнувъ молдованъ.

— Збїмїть, то злїзу; а самъ не можу, бо дуже обїзвѣ ся вашихъ яблукъ. Та славнї-жъ они у васѣ!

Погукавъ той, погукавъ, тай лїзе на дерево; а Ан-тосю все выше. Якъ побачивъ, що молдованъ вже не скочить, бо високо вылїзъ и вь гилї вбравъ ся, тодї самъ по гилїцѣ та до сливы, вчепивъ ся за верхъ и злї-хавъ на землю.

— Бувайте здоровї дядьку! — каже. И лишъ за-курилось.

— Бачь! га! отакъ одурити старого! — заговоривъ молдаванъ на яблунї. — Се чортъ не дитина! Духъ свя-тый зо мною! Кому-бъ отсе вь голову прийшло?

Такъ чоловікъ кметувавъ, поглядаючи, а Антосю ровомъ по за садками та вь пашнї; свиснувъ на бра-тію и пбшли гуртомъ выпсївючи.

Любили старшї Антосю за его штуки, пбддавали ему духа, а бнз и пбшовъ тай пбшовъ по слязькому: все тблько штуки вытворять, а вь книжку и не дививъ ся. Про те таки перейшовъ у третїй класъ. Бувъ бы бнз попасъ, та ось що втрапилося: прислали нового учителя. На первый же класъ бнз спросивъ Антосю, а сей нї вь зубѣ.

— Ажъ менї стыдно! — каже учитель. — Сїдай та й не кажи нїкому, що тебе спрашували.

Колупнуло Антосю за серце, ажъ заплакавъ. Зь сего и почавъ учить ся, и яблука занехавъ, и все. Тымъ-то и попромували его вь третїй класъ.

Тутъ були вже два учителї и наче одинъ одного

хотїли перейти вь жестокости: той бє, а той ще лучше. Та пройшовъ мїсяць, Антосю не выбили; проходить и другїй, а его не бють. И вчить ся бнз, ажъ всѣ диву-ють ся. Та нема такого, щобъ не битымъ выйшовъ зь духовныхъ шкблѣ — не за одно, то за друге, або просто за те, що не битый, розтягнуть и дадутъ, ажъ не присядешъ.

Вь духовныхъ школахъ пбсля обїдѣ, поки ще хо-дили, пишуть було „упражненїя“: або зь латиньского чи зь грецкого на московске перекладають, або зь мо-сковского на латиньске та грецке. И Боже сохрани не по-молитися вь той день, якъ пбсля обїдѣ писати! Якъ роз-давати-муть тетрадѣ, наберешъ якъ убогїй вь торбу. Латиньскимъ учителемъ бувъ вже не молодой чоловікъ, Заторскїй звавъ ся: ходивъ зь „бакенами“ и сїкѣ, доки теплый. Ёго духу боялися ученики. Отъ и принесли вь понедѣлокъ латиньскїй „упражненїя“, та не роздавали а поставили на столѣ, щобъ-то судъ выдати. Опрбчъ „упражненїй“ тамъ завдають на недѣлїшний день писати *окупацїй*: щб-небудь зь книжки на одну недѣлю по грец-ки, чи по латиньски, а вь другу те-жъ саме по москов-ски пишеть ся. Хто не бачивъ „окупацїй“, той не знає, щб они за штука; а се отъ-що: зь бѣлого паперу зши-вають ся тетрадь вь листъ и обрїзують ся „кантички“, се-бѣ-то спбдний край зь на два цалѣ, щобъ тетрадь выйшла трохи-що не квадратна; линїюють ся лї, и пи-шуть. Для окупацїй особне й чорнило роблять: „лысенїце“, якъ тамъ звуть, се-бѣ-то лысуче якъ зеркало. И вже не пишешъ а печатувешъ: и всѣхъ святыхъ спросишь до помочи и самого Бога, и кого знаєшь на небѣ, щобъ тблько добре написать. Бо якъ зле напишешъ, або хочъ и гарно, та помилишь ся або жиди змалюєшь, то вже прощайся: вь суботу якъ не заяць, то конѣ такъ и при-снять ся. То отъ и дадутъ — та якъ зайця, то ще нї-чого; а вже якъ до коней дбйшло, то й Богъ забудъ. Нещастє отї сны! кому приснять ся таке диво, то вже й плаче. — Чого ты плачешъ? — питають.

— Еге чого! конѣ снились! — бдказує.

И нїхто не подивує, що того плачешъ, бо коженъ знає, щб вїщує такий сонъ; бо й самому неразъ таке снилось. Кажуть: не вѣрь вь сонѣ! Нїтъ! вь сонѣ треба вѣрити, — скаже кождый школяръ. Я вже, скаже, самъ перевѣривъ ся, що якъ снять ся мїднїй грошѣ, або що яйце вїси, або яблока, вишиѣ, — то мабуть будуть бити. Ще се инодѣ вїщує тблько слїзы, що вь пїлю дадутъ, або на колїна поставлять; а вже якъ приснить ся заяць, або весїле, або конѣ, то такихъ дадутъ горячихъ! И вже заразъ знати, кому таке снилось: якъ звареный иде вь класъ. Другїй бїдняка не выдержитъ и втїче зь класу; то дивись, приведуть, и збудеть ся сонъ.

Найчастїйше снять ся отсе передъ суботою, бо тодї, мовлявъ, окупацїй було роздають; або вь понедѣлокъ, бо тодї упражненїя приносять, а вь недѣлю учитель мавъ часъ перчитати.

Лучилось такъ, що вь суботу окупацїй Заторского роздавали и выбили Антосю, що погано написавъ: боявъ ся, трясъ ся — то й не вдалось. Вь понедѣлокъ при-несли окупацїй подавати. Якъ перезвонили „на мїста“, понесли ихъ до учителя, якъ вь звичаю бувавъ. Та неза-баромъ и окупацїй назадъ. Теперъ бы подивитися на дѣт-вору! На жадному не було свого образа; всѣ були ажъ зеленї. Заразъ кинулись до книжокъ, а найббльше кому конѣ, то-що снилось. Вь класѣ тихо, що чути, якъ муха летить.

Original from

UNIVERSITY OF ILLINOIS AT
URBANA-CHAMPAIGN

Въ таку тишу въ сѣняхъ, чути, иде хтось. Одинъ, кому ближе було, подавивсь у дверѣ крозь дѣрочку, и вже лишь пальцемъ махнувъ тай сѣвъ. Отъ дверѣ хлопнули и показавсь Заторскій у своѣй сѣрой шинелѣ зъ плисовымъ комѣромъ. Загрукотало, що вѣсь на ноги схопился, и одинъ якъ дзвонѣкъ прочитавъ: Царю небесный. Кто, кажутъ, не бувъ на морѣ, той не моливъ ся. Нѣтъ! мабуть и моряки не молятъ ся такъ широко, якъ отся бѣдна дѣтвора. Бѣть и такій, що вбѣйшовши въ класъ, бють поклонны, щобъ Господь помилувавъ. А вже якъ читають „Царю небесный“, то и передъ смертію щирѣйше не помолать ся.

Прочитали молитву, учитель тѣлько кивнувъ. Се вже мали за знакъ, що сердитый, и примѣчали. Якъ же скаже бнѣ: „сидѣть“, то зъ душѣ якъ втерѣть повѣе; якъ скаже „сидѣть“, то трохи бѣдѣе, а не зовсѣмъ; якъ же тѣлько махне рукою, або головою кивне, то вѣсь позавмирають. И отсе лишь головою кивнувъ.

— Горе-жъ намъ! подумавъ коженъ третѣкласникъ, та жаденъ жадною мѣною сего не показавъ; вѣсь повнуривались въ книжку и нѣ чичиркъ, щобъ котрый або плечемъ здвигнувъ, або що: якъ статуѣ сидѣть. А учитель похолодѣвъ по класѣ и до „цензора“ (спекулятора): — Бѣть розги?

— Бѣть, — бѣдказавъ той.

Въ спекуляторы назначае самъ учитель кого ледачого та здорового. Сей вже не боить ся, що бити-муть, бо ихъ нѣколи й не спрошують; и тѣлько й знаѣ бнѣ, що рѣзокъ наготовити. Они въ класѣ старшинують и имъ нѣхто нѣчого, бо коженъ боить ся; ану-жъ, думае, розсердѣ, то бѣдѣ разу до самого сердца добре! На рѣзки тамъ складали ся: коженъ по шагу; а давали й по бѣльше, щобъ придобритись цензорови. Се звалось: „кубанѣ дати“.

Та кубанѣ все одно що й хабаръ; то его й переименовали: замѣсь кубана стали давати „привѣзного“, то „бѣдѣзного“. И рѣдко такій знаидеть ся, щобъ не давъ, а ще рѣдше такій, щобъ не старавсь бѣдлизатись до цензора. И они тамъ голова въ класѣ. Якъ зойдуть ся писати, то цензоръ ходитъ по пѣдъ парты: ану менѣ перцѣ, ану менѣ! И другій самъ не має чимъ писати, а ему бѣдасть. Або чорнила просить. Навѣтъ „диктуру“ не бѣдмовишь ся. Щобъ не розливалось чорнило, дѣтвора напыхае бавовны въ каламаръ и вже робить перомъ, що выдушить, наче-бъ и вмочивъ. Отсе й вѣтъ „диктура“. То, кажу, й она не спасе.

— А ты, — каже цензоръ, — не даси?

— Та я давъ бы, тѣлько бачишь, диктура въ мене. То бнѣ возьме, вытягне, и выдушить диктуру. А бѣдказежь, то заразъ бѣзнаешь, зъ кимъ дѣло маєшь: хибажъ ты, каже, въ мои руки не попадешъ ся? — Для такихъ цензоры особнѣй рѣзки плетуть, що якъ урве, то заразъ крѣвню сплывежь. А на кого добрый, то такожь особнѣй: зъ кѣнця дерево повыймае, що тѣлько лыко зостанеть ся, и тымъ бѣ. То якъ таки цуратись такого чоловіка? а ще коли тамъ якъ смерть тебе не мине, такъ не минежь спекуляторскихъ рукъ. И спекуляторы за коженъ разъ, якъ учитель пытае, чи вѣтъ рѣзки? вѣже такъ и ждуть своего врага, и конче мине ему: ось я тобѣ! бо вже, значитъ, не до жартовъ иде, коли ажъ пытаежь ся. И на сей разъ бѣдказавъ бнѣ: вѣтъ! И мигнувъ то одному, то другому, а до Люборадского ажъ кулакъ зѣвнивъ. Сей не давъ ему яблука, та ще якъ той ставъ бѣдхвалюватись, злаявъ катомъ та гицлемъ (таке въ нихъ про-

звище). Та дарма: Антосьо вже починавъ боить ся рѣзки, и вчавъ ся, ажъ не тямивъ ся. — Чѣе упражненіе погане, те стоить зъ самого верху, тамъ все лучший тай лучший. Учитель перебирае тѣ упражненія и бѣдае по ряду, та якъ бѣдае? Кого бити, то упражненіе летить пѣдъ порѣгъ, а за нимъ иде й той, чѣе оно. А тамъ вѣдомо, що розтягнуть неборака. Отъ бють тай бють, — рѣдко кому въ палю зъ десятокъ. Отъ и до Антосѣ дѣйшло.

— Люборадскій! — гукнувъ учитель.

Антосьо пѣднравъ на ноги и стоить нѣ живой нѣ мертвый, цензоръ вже поморгувъ, а учитель мовчки переглянувъ и кинувъ въ очи: — Лучше старай ся! — каже, а самъ гукнувъ на другого и обернувь очима въ другу сторону.

Антосьо схопивъ тетрадь на лету, поклонивъ ся учителю и якъ сей обернувь, давъ дулю цензору.

— Гаспадінъ учитель! — заговоривъ цензоръ, — Люборадскій дулі даежь.

— Что ты делавъ, Люборадскій? — гукнувъ учитель.

— Нѣтъ, гаспадінъ учитель, онъ врѣтъ! Спрасіте учениковъ!

— Врѣтъ, врѣтъ, — заговоривъ увесь класъ, а наибѣльшь тѣ, що вже мали упражненія на рукахъ. Сѣй вже на сей разъ рѣзки не боялись: якъ упражненія роздають, то такъ и класъ пройде, — то й загули. Цензоръ шось почавъ балакати, та учитель не зважавъ, то бнѣ замовчавъ, тѣлько головою похитавъ.

Не пометившись теперь, бнѣ не хотѣвъ своего дарувати и почавъ, якъ тамъ кажутъ, гонити: ставъ рыти якъ мога, абы такъ выбити.

Третій класъ выходитъ окнами въ садокъ, то учитель було й перегнеть ся за бѣно. Тутъ то й лахвѣ для школы: одинъ по другому встають и коженъ читае зъ книжки; дочитае одинъ, то вѣтае другій и читаетъ. А учитель тамъ собѣ, за окномъ. Якъ же другій читають, то нѣчого, а Антосьо хочъ и безъ книжки говорить, то цензоръ гукае: Люборадскій, чого ты читаешь? — То учитель почуе и собѣ озветъ ся: — Ты зачѣмъ читаешь?

— Нѣтъ, гаспадінъ учитель, то онъ врѣтъ. Вотъ выслушайте меня!

Учитель выслушае и нѣчого.

Сѣй гонитва богато помогла Антосьови; бо бнѣ хочъ и не дуже боявъ рѣзки, та постановивъ таки на своему поставити, щобъ не выбили! И вчавъ ся зъ нѣмѣчи!

(Дальше буде).

ПРОЛОГЪ и ЭПИЛОГЪ

до моихъ ненадрукованныхъ поесій.

Давно любилося — тай писалось
Стихи любовніи отей,
Одтакъ любити пересталось,
Тай заснѣтили ся усь,
Усь сѣй кованѣ „глаголы“,
Котрыми тѣшивъ ся колись
Неначе золотомъ. — Поволи
Изъ Музою мы розвелись:
Вдѣвцемъ на волю бѣпустила
Мене ся панѣ ще торѣкъ,
Та не самого! Ось лишила
Сихъ пару небожать-калькѣ,

Такихъ, нѣвроку, що нѣ въ школу,
Нѣ до гусей, нѣ въ ремесло
Не примуть люде... Отъ вся доля
И слава, о котрѣй було
Такъ чудно снивъ я! Тѣлько всеѣго,
Уся „прислуга бѣгчынѣ!“
А що-жъ изъ вѣршуваня того
Пришло бѣлявцѣ дѣвчинѣ?
Якось нѣ крыхты не змѣнилась
Одъ того „божого огню“,
И тая „чудотворна свѣла“
Не повляла щось на ню.
Яка була, така остала!
Я изъ любви трохи не вмеръ,
Я ѣй читавъ — вна позѣвала
Тай позѣвае до теперъ.

А. Г.

А К Р О С Т И Х Ъ.

У мене є одно кохання,
Котре не зраджу я во вѣкъ;
Росло оно не день, не рѣкъ,
А изо мноу выросло
И квѣткою ряною стало...
Не одцвите мое кохання,
А буде въ серцѣ до сконаня.

В. Сивенкій.

КОРОТКА ИСТОРИЯ ЛИТЕРАТУРЫ РУСКОЙ.

Написавъ Омельянъ Огоновскій.

ПЕРІОДЪ ТРЕТІЙ.

(Дальше.)

6) Першій типографъ. Выдана Библія и книгъ церковныхъ. Рукописи.

І. 1. Швайпольтъ Фѣоль¹⁾. Першу друкарню для печатаня книгъ церковныхъ кирилицею засновано въ Краковѣ около р. 1491., а два роки опѣсла печатано такъ-жъ книги въ Венеціи и Цетиніи (въ Черногорѣ) въ хосенѣ Славянъ полудневныхъ. Въ Краковѣ занявъ ся снмъ дѣломъ Швайпольтъ Фѣоль (Sweipolt Viol), що бувъ роду нѣмецко-франконьского, и родивъ ся мабутъ въ Люблинѣ²⁾. Тамъ стоявъ бнъ вѣдай въ близькихъ односи-нахъ до Русинѣвъ и мѣгъ навчитись языка церковно-славяньского. Кажуть³⁾, що Фѣоль первѣстно не бувъ типографомъ зъ професіѣ, але гафтаромъ (Seidenhafter), та що печатаню книгъ мѣгъ придивитись въ Нѣмеччинѣ. Въ 1489. р. одержавъ бнъ одъ короля Казимира Ягайловича привилегію, на основѣ котрой построивъ въ Олькушѣ⁴⁾ новій якійсь машины до черпаня воды и до яншихъ робѣтъ въ копальняхъ олова. Зъ сего видно, що

¹⁾ Сесю статью про Швайпольта Фѣоля написано переважно на основѣ розправы ученого Я. Головацкого п. з. „Sweipolt Viol und seine kyrillische Buchdruckerei in Krakau vom Jahre 1491“. (Sitzungsberichte der philosophisch-historischen Classe der kais. Akademie der Wissenschaften. Dreihundachtzigster Band. Wien 1876. S. 425—448.)

²⁾ Wisniewski, Historia literatury polskiej, III, p. 81.

³⁾ ibid.

⁴⁾ Олькушъ, гѣродъ въ губерніи Кѣлецкій.

Фѣоль бувъ знаткомъ механики. Мѣжъ-тымъ заключивъ бнъ тайну умову зъ Рудольфомъ Борсдорфомъ изъ Бруншвику, котрый вырѣзувавъ для него черенки славянскій, и одтакъ въ 1491. р. той умный и вельми дѣяльный типографъ выпечатавъ въ Краковѣ двѣ книги церковныя, Октоихъ и Часословъ; але вже 21. падолиста того року Краковскій епископъ вѣзвавъ его передъ свѣй судъ за-для того, що бнъ поваживъ ся друкувати кирилицею книги церковныя. Хоча же два Краковскіи мѣщане и райцѣ, зложивши 1000 золотыхъ угорскихъ, за Фѣоля заручили, що бнъ города не опустить, поки процесъ его не скѣнчить ся, то однако всаджено его въ тюрьму, и ажъ 8. червця 1492. р. выпущено зъ вязницѣ подъ тою вѣмнкою, щобы одцуравъ ся одъ всякой ереси и придержувавъ ся вѣры церкви римско-католицкой. Свою обѣтницю скрѣпивъ Фѣоль присягою и гадавъ, що вже спокѣйно жити-ме въ Краковѣ. Але засудомъ власти духовной конфисковано ему книги, бо его пѣдозрѣвано о наклѣнѣ до церкви православной, котрѣй мали служити его друки. По тѣй причинѣ друки Фѣоля суть рѣдкостю библиографичною. Одтакъ покинувъ бнъ Краковъ и переселивъ ся въ Угорщину. Тутъ живъ бнъ въ Левочи (Leutschau) въ горахъ межи Нѣмцями, де й вмеръ 1525. р.

Въ Краковѣ выпечатано отже 1491. р. *Октоихъ* або *Осмогласникъ* и *Часословецъ*, а крѣмъ сихъ двохъ книгъ приписують ся трудамъ Фѣоля ще двѣ книги: *Триодъ постаня* и *Триодъ цвѣтня*, хоча на нихъ не означено нѣ мѣсця, нѣ року печатаня¹⁾. Повный ексемпляръ Октоиха находить ся тѣлько въ Вроцлавѣ въ библиотекѣ Редигерскѣй. Замѣсьць заголовка читаемо на першѣмъ листѣ сей книги слѣдуючій слова: „Съ Богомъ починаемъ *Осмогласникъ*, твореніе преподобнаго бѣца нашего *Іоана Дамаскина*“ и т. д. На останній же картцѣ находить ся отъ-ся приписка въ тогдѣшній урядовѣй мовѣ руской: „Докончана бысть сия книга 8 великома градѣмъ Краковѣ при державѣ великаго короля полскаго Казимира, и dokonчана бысть мѣщаниномъ краковскимъ Швайполтомъ Фѣоль изъ Нѣмца, немецкого роду Франкъ, и скончалася по кожимъ нареженіямъ. Дѣ сътъ дѣкатыдѣсат и ѣ лѣтъ“²⁾. Вѣдай почавъ Фѣоль велике свое дѣло кѣлька рокѣвъ передше, а довершивъ его въ 1491. р., бо въ одномъ роцѣ не мѣгъ быти въ печати чотырохъ книгъ; а впрочѣмъ по роцѣ 1491. не друковано въ Краковѣ нѣ одной книги церковной.

Про Краковскій Октоихъ подавъ першу вѣсть Кіевскій архимандритъ Захаръ Копытенскій, котрый у своѣй „Палинодіи“, писанѣй около 1620. р., згадуе про *Октоихъ* або *Октаи Краковского друку* (кн. III., разд. 1., арт. 2.). Присвячуячи же князеви Святополкови Четвертынскому свое выдане Бесѣды св. Іоанна Златоустого пише сей архимандритъ отъ-се: „Королева Ядвига читовала Библію словенскую, а до вырозумѣня ей мѣла выклады отцевъ святыхъ словенскимъ языкомъ, котрый зъ Библією читала. — За Казимира кроля въ Краковѣ друковано по словенску книги свры и набоженства такового, якое мы по сѣи дни ведлугъ чину церкви восточней захоуемо“. (Бесѣды Іоанна Златоустаго на посланія апостола Павла“. Кіевъ, 1623³⁾).

¹⁾ По мнѣнію А. Петрушевича Швайпольтъ Фѣоль выпечатывъ въ 1491. р. такожъ „*Псалтырь съ возглаголаніемъ*“. (Временникъ Ставр. Института съ мѣсяцословомъ на годъ 1884., въ статьѣ: „О началѣ книгопечатанія на Руси вообще а въ городѣ Львовѣ въ особенности“; стор. 113.).

²⁾ Розправа Головацкого: „Sweipolt Viol...“, стор. 432.

³⁾ ibid. стор. 427.

Original from

UNIVERSITY OF ILLINOIS AT
URBANA-CHAMPAIGN

Фёль печатавъ свои книги въ томъ языкѣ церковно-славянскомъ, который основуючися на языкѣ апостолѣвъ славянскихъ Кирила и Методія, се-бѣ-то на языкѣ старо-словѣнскомъ¹⁾, приоровивъ ся не только до выговору, але подекуды и до формъ мовы руской.

Въ томъ частѣ, коли живъ Фёль, въ языкѣ церковно-славянскомъ зустрічались ще болгаризмы и деякі сербизмы; и такъ до болгаризмѣвъ належало уживане знаківъ **а** и **ж** замѣсть **и** и **оу**; и. пр. **ѡза** зам. **изы**, **сѡбота** зам. **сѡбота**, хоча въ большій части знакъ **ж** заступае ся у Скорины самогласною **оу**. После **а** и **р**, що стоить межи согласными, въ книгахъ Фёля находимо глуху самогласну **ъ** въ тыхъ словахъ, въ котрыхъ мова руска кладе самогласну **о**, **е** передъ **а**, **р** або по **а**, **р**; и. пр. **дѡгъ**, **пѡтъ**, **кѡвъ**, **сѡмѣтъ**, **кѡстъ** замѣсть **догъ**, **пѡтъ**, **ковъ**, **сѡмѣтъ**, **кѡстъ**; подекуды-жъ стоить таке **р** безъ **ъ**, — отже уважае ся самогласною; и. пр. **вѣскрѣніе** зам. **вѣскрѣніе**; та й въ загалѣ стоить въ сихъ книгахъ неразъ **ъ**, **а** зам. **е**: **чѣстныи**, **вѣсѣчскѣа** зам. **чѣстныи**, **вѣсѣчскѣа** и т. и. Иногда кладе ся **ѣ** зам. **и**: **раздѣѣи** зам. **раздѣѣи**. Суть и деякі сербизмы въ друкахъ Скорины, именно же на концѣ слова по согласной стоить **а** зам. **ъ**: **градъ**, **недоуѣ**, **славимъ** зам. **градъ**, **недоуѣ**, **славимъ**, и т. д. Такі болгаризмы и сербизмы усунуто зъ языка церковно-славянскаго бѣ того часу, якъ Мелетій Смотрицкій, выдавши въ Свю (1619) грамматику церковно-славянскую, сей языкъ уладивъ одвѣтно до основныхъ прикметъ мовы руской.

2. Францискъ Скорина²⁾. За границею Полуднево-заходной Руси печатались книги церковны до 1569. р. Першимъ Русиномъ, що за границею занявъ ся печатаніемъ книгъ, бувъ Францискъ Скорина. Онъ родивъ ся въ Полоцку и вчивъ ся въ академіи Краковской. Тому-же, що въ сей академіи только католики могли вчитись, можна догадуватись, що й Скорина придержувавъ ся вѣры католицкой. Петрушевичъ же думае³⁾, що Скорина хрестіе свое имя „Георгій“ скривъ подъ не-православною назвою „Францискъ“, чтобы мѡгъ учиться въ той академіи, до котрой православнымъ не було присту-пу. Що же Скорину въ хрещеніи названо Георгіемъ, дознавъ ся ученый сей мужъ изъ подпису на портретѣ Скорины, замѣщенѡмъ въ „Крестномъ Календарѣ“ (Москва 1873), а знятомъ зъ рисунку 1517. р. А вже-жъ въ Руси литовской були католики, котрі бѣ часѡвъ Ягайла корыстувались тамъ окремѣшними привилегіями, и про-те вѣроятною естъ догадка проф. Вахнянина, що Скорина мѡгъ для тыхъ привилегій статиъ католикомъ, по-за-якъ бувъ чоловѣкомъ богатымъ, который своимъ коштомъ покрывавъ все наклады своихъ книгъ. Що Скорина бувъ справдѣ Русиномъ, можъ изъ сего дознати, що языкъ рускій зове онъ своимъ языкомъ *прирожденнымъ*⁴⁾.

¹⁾ Деякі ученый мужъ зовуть сей языкъ старо-болгарскимъ.

²⁾ Важѣйша литература: Mich. Wisniewski, *Historia literatury polskiej*. Tom VIII. W Krakowie 1851; str. 460—480. — Яковъ Ѳ. Головацкій, „Нѣсколько словъ о Библии Скорины и о рукописной русской Библии изъ XVI. столѣтія, обрѣтающейся въ библиотекѣ монастыря св. Онуфрія во Львовѣ“. (Науковый Сборникъ, издаваемый литератур. обществомъ галицко-русской Матицы. 1866. Во Львовѣ; стор. 225—256. — А. Петрушевичъ, „Отвѣты и вопросы. Письмо III. Францискъ Скорина, издатель русской Библии въ Празѣ чешской въ 1517, 1518. и 1519. г.“. (Слово, 1875, ч. 130). — Анастоль Вахнянинъ, „О докторѣ Франциску Скоринѣ и его литературной дѣльности“. (Справозданіе дирекціи ц. к. гимназій академ. во Львовѣ на рокъ школьный 1878/9). — „Кілька увагъ надъ розправою проф. А. Вахнянина: О докторѣ Франциску Скоринѣ... (Правда, місячникъ для словесности науки и політики. Рочникъ XII. У Львові, 1879; стор. 640—645).

³⁾ „Слово“ 1875, ч. 130.

⁴⁾ Въ переднѣмъ словѣ до книги Естеръ каже Скорина, що въ перекладѣ своимъ наслѣдувавъ св. Іеронима — „Богу

Около р. 1506. Скорина одержавъ степень бакаляра въ академіи Краковской, а по мѣню А. Петрушевича¹⁾ достигнувъ тамъ такожъ степени доктора медицины. Однако Вахнянинъ доказуе²⁾, що Скорина не мѡгъ стати ся въ Краковѣ о степень доктора медицины, тому-що въ академіи сего города черезъ весь вѣкъ XV. и въ вѣцѣ XVI. ажъ до 18. лютого 1527. р. не подавано степени докторского на факультетѣ медицинѣ, що отже студенты сей академіи удавались въ той цѣли найчѣстѣйше до Бононіи, а може й куды инде. Такъ отже не знати, на котромъ университетѣ Скорина получивъ дипломъ докторскій; мабуть сталоъ ся на университетѣ Празекѡмъ. Вѣдай посѣтивъ онъ такожъ деякі нѣмецкія города, ба, кажутъ³⁾, що онъ познакомивъ ся въ Витенбергу зъ нѣмецкимъ реформаторомъ Мартиномъ Лютеромъ и зъ его приятелемъ Меланхтономъ.

Скорина, „докторъ въ лекарствѣ“, живъ въ Вильнѣ, де мѡгъ приготавливати перекладъ Библии изъ латинской Вульгаты на языкъ рускій. А вже-жъ въ 1517. р. осѣвъ въ Празѣ, и ставъ тамъ печатати Библию старого за-вѣта подъ такимъ заголовкомъ: „Библия руска, выложена докторомъ Францискомъ Скориною изъ славнаго града Полоцка, Богу ко чти и людемъ посполитымъ к доброму научению“. 1517., 1518. и 1519. р. наклады Богдана Онькова сына, радцы места Виленьскаго⁴⁾. Изъ сего заголовку видно, що Скорина выдавъ Библию въ хосенъ простого люду.

Вахнянинъ наводитъ гадку Добровского⁵⁾, мабуть Скорина для того переселивъ ся до Праги, чтобы тутъ мати подъ рукою чешскі переклады библииніи, и мабуть-то онъ въ Венеціи казавъ собѣ повѣрѣзувати матрицѣ, по-за-якъ черенки въ его выданныхъ бѡльше схожі суть зъ черенками друковъ Венецкихъ, нѣжъ зъ кириллицею тою, що уважалась на Руси въ книгахъ рукописныхъ⁶⁾.

Хоча Скорина зладивъ свѣй перекладъ послиа латинской Вульгаты, то все-таки языкъ грецкій бувъ ему добре звѣстный. Въ концѣ канона Пресвятой Богородицѣ читаемо отъ-те: „Доконанъ естъ книгоу пречистой Бого-

въ Троицѣ единому ко чти а своему прирожденному рускому языку к науце всего добраго“.

¹⁾ „Слово“ 1875, ч. 130.

²⁾ „О докторѣ Ф. Скоринѣ...“, стор. XVI.

³⁾ Koritar, *Hesychii glossographi discipulus*. Vindobonae 1839, p. 33.

⁴⁾ Друки Скорины суть теперь вѣлыми рѣдк. Повный ексем-пляръ Библии его находить ся въ императорской публичной би-блиотекѣ въ Петербургѣ. Въ 1517. р. выданъ Скориною: 1. Книга Іовъ; 2. Притчи Саломона царя; 3. книга Іеуса сына Сирахова. — Въ 1518. р.: 1. книга Екклесіастесъ царя Саломона; 2. книга пѣснь пѣснѣмъ царя Саломона; 3. книга Премудрости Божіей; 4. че-тыре книги Царствъ; 5. книга Іеуса сына Навина. — Въ 1519. р.: 1. книга Бытъя; 2. кн. Исходъ; 3. кн. Левитъ; 4. кн. Чисъла; 5. кн. второй Законъ; 6. кн. Иудинъ; 7. кн. Руевъ (рѣкъ неозначенный); 8. кн. Судей Израилевыхъ; 9. кн. Есѣеверъ; 10. книга Плачу Еремии; 11. книга Даниила пророка. (Порѡн. „Описаніе славяно-русскихъ книгъ, напечатанныхъ кирилловскими буквами 1491—1730“. Составилъ И. Каратаевъ. С.-Петербургъ, 1878; стор. 38. 39. — На сторонѣ 41. замѣчае Каратаевъ, що въ 1517. р. Скорина выдавъ Псалтырь). Послиа каждой книги находить ся при-писка слѣдующа: „Доконаны суть книги — з божією помощію и пречестною матери Девіце Маріи, всехъ небескихъ силъ свя-тыхъ и святѣхъ божіихъ. Працею и пильностію ученаго мужа въ лекарскихъ наукахъ доктора Франциска Скоринина сына изъ славнаго града Полоцка, во великомъ месте Празекѡмъ, лю-демъ посполитымъ к доброму научению, по летехъ во-площения Слова божія тысящного пятиотного седмъ (восемь, девять) на г.“

⁵⁾ Slovanka, Prag 1815; p. 151.

⁶⁾ Статья Вахнянина, стор. XVIII. Original from

родичи выложенны из гръчскаго на руски языкъ докторомъ Францискомъ с Полоцка¹⁾.

Крѣмъ книгъ старого завіта напечатавъ Скорина въ Вильнѣ Апостолъ черенками зъ Праги въ 1525—1528. року. Изъ передняго слова ко мѣсяцослову, помѣщенному въ томъ Апостолѣ, належало-бъ заключати, що Скорина переложивъ цѣлу Библию. Тамъ бо говорить бнъ „о всехъ книгахъ Библии ветхаго и новаго закона на руски языкъ выложенныхъ“. Однако до сего дня нѣгде не найдено повного екземпляра Библии Скорининою, нѣ напечатаного, нѣ рукописного.

Въ Вильнѣ напечатавъ Скорина ще „Малую подорожную книжку“, котра мѣстить въ собѣ: „псалтырь, часословець, акаѳисты, каноны, шестодневецъ, святцы краткіе и пасхалию“²⁾. Сю книжку выдрукувавъ бнъ въ Вильнѣ безъ означеня року.

Жиючи въ Вильнѣ хѣснுவавъ ся Скорина ласкою Жигимонта I. Сей король увѣльнивъ его (1532) привилегію бдѣ поискѣвъ судовыхъ за довги рѣдного брата, Ивана, мѣщанина Виленскаго, и бдѣ такъ звѣльнивъ его бдѣ судѣвъ воеводскихъ и каштелянскихъ, задержуючи судъ надъ нимъ собѣ самому.

Языкъ перекладѣвъ Скорины вѣтъ переважно бѣлорускій; денекуды находятъ ся однако такожъ формы и конструкціи церковно-славянскій, ба, являютъ ся иногдѣ польонизмы и чехизмы.

Въ уживанію *самогласныхъ* завважае ся, що церковно-славянскому **ѣ** одповѣдає звичайно **е** (**є**): *місте* зам. *мѣ-стѣ*; тее-жъ **ѣ** (**є**) стоить часто такожъ замѣць **и**, котре одповѣдає не тільки старо-словѣнскому **и** (**ѣ**), **и** (**ѣ**), але такожъ первѣстному **и**; н. пр. *місць*, ст.-слов. *мѣсца*; *дѣсѣтъ*, ст.-слов. *дѣсѣтъ* (але *дѣсѣтѣн*); *свѣтъ*, ст.-слов. *свѣтъ*; *пріѣтъ*, ст.-слов. *пріѣтъ*. Впрочѣмъ знакъ нового звука **и** служить къ означеню чистої самогласной **и**, именно стоить **и** въ серединѣ и на конці слова при означеню всякого звука **и**: *вѣрма*, *кѣска* *три*. Зустрічають ся декуды повногласій формы, якъ *полонѣтъ*, ст.-слов. *палѣтъ*; бдѣ такъ замѣчає ся приставка **и** у формѣ *и-рѣцѣ*, ст.-слов. *рѣцѣ*; порѣвн. *и-вчинили* зам. *вчинили* изъ *оучинили*. — Въ деклинаціи именъ находимо такі формы: *вѣри* *окалячѣе* (над. II. ч. ед.); *млинѣ* *присныѣ* (над. I. ч. мн.). У флексіи глаголівъ замѣчаемо часто въ 3. особѣ ч. ед. окѣчене *-тъ*, а въ 3. ос. ч. мн. *-(н)тъ*: *вѣдѣтъ*, *оставѣтъ*; 1. ос. ч. мн. *кѣнчѣтъ* ся иногдѣ на *ѣ*: *есмо*.

Хоча перекладъ Библии Скорины не бувъ зовсѣмъ зрозумѣлий людямъ „посполитымъ“, по-за-якъ въ нѣмъ находились такожъ формы и конструкціи церковно-славянскій, то все-таки переломавъ бнъ пересуды вѣковѣчній, мабуть-то за-для святости не годить ся перекладати Библии церковнои на живущій мовѣ славянскій. Онъ видѣвъ въ Нѣмеччинѣ перекладъ Библии Лютеровою, бачивъ мѣжъ Славянами Библию въ мовѣ чеській³⁾, то й не диво, що забавъ въ хосенъ простого люду зладати Библию руску.

3. **Иванъ Федоровъ**⁴⁾. Видане Библии Острожской. Дивнымъ дивомъ засновавъ у Львовѣ першу дру-

карню славянско-руську вельми трудящій мужъ, що прийшовъ до сего города по довгій вандрѣвѣ изъ далекои пѣвночи, изъ Москвы, де саме тогдѣ тяжка неволя морочила людей, живючихъ безъ свѣтла науки.

Довѣдуемо ся зъ исторіи, що нѣмецкій цѣсарь Кароль VI. черезъ Саксонця Іоанна Шлихта обѣцявъ (1548) доставити цареви московскому Іванови Грозному зъ иншими майстрами такожъ „типографчикѣвъ“ подѣ тою вымѣнкою, чтобы царь помагавъ нѣмецкому цѣсареві въ войнѣ турецкій и зъединивъ церковь свою зъ римскою. Однакже сея справа не дѣйшла до-пути, бо ливонскій орденъ не допустивъ друкарѣвъ въ Москву, и царь Иванъ Грозный по диспутѣ зъ римскими богословами не принявъ ихъ науки¹⁾. А вже-жъ царь видѣвъ потребу засновати друкарню именно изъ-за того, що въ рукописныхъ книгахъ церковныхъ зустрічались дуже часто похибки, які заподѣляли були неукі-переписувачѣ. По причинѣ же, що соборъ церковный въ Москвѣ (1551) не мѣгъ зарадити вѣладови въ списуваню книгъ церковныхъ, то царь удавъ ся до даньскаго короля Христіяна III. зъ просьбою, прислати въ Москву знатокѣвъ въ штуцѣ друкарскій. Тогдѣ король пославъ въ Москву Ганса Миссенгейма 1552. р. и при тѣй нагодѣ заохочувавъ царя прийняти вѣру протестантску. Миссенгеймъ привѣзъ зъ собою Библию та инші книги, въ котрыхъ находилась наука нової вѣры. Онъ обѣцювавъ, що, якъ бы царь схотѣвъ прийняти лютеранизмъ, переложивъ бы тѣ книги на языкъ славянско-рускій и мѣгъ бы ихъ выпечатати. Хоча же царь тѣй реформаторскій пропагандѣ не притакнувъ, то все-таки сей мѣстець давъ починъ до заснованя друкарни въ Москвѣ. Першими помѣчниками его були два Москвичѣ, Иванъ Федоровъ и Петро Тимоѣѣвъ Мстиславецъ, котрѣ вже передше намагались дешо нескладно печатати. Федоровъ родивъ ся въ селѣ „Никола-Гостуни“ въ губерніи Калужскій и бувъ діаконѣмъ церкви св. Николы въ Кремлі. Вразъ зъ товаришемъ своимъ Петромъ Мстиславцемъ устроивъ бнъ друкарню подѣ управою Миссенгейма и за благословеніемъ митрополита Макарія, що выдававъ великій „Четіи-Минеи“²⁾.

Царь велѣвъ збудувати дѣмъ для друкарни и бережливо займавъ ся долею Ивана Федорова та Петра Мстиславца. По десяти рокахъ приготвлення до великого дѣла оба товаришѣ выпечатали въ Москвѣ *Апостолъ* 1564. р. и *Часовникъ* 1565. р. Але небагомъ опѣся оба тѣ мужѣ були привезеніи втѣкати зъ Москвы, тому-що деякі люде изъ старшины духовнои и такожъ учитель изъ зависти и ненависти обвинили ихъ о ересь, по чѣмъ юрба темного люду друкарню спалила и до гла зруйнувала.

Одтакъ оба товаришѣ найшли собѣ захистъ на Литвѣ въ Заблудовѣ у Григорія Александровича Ходкевича, воеводы Виленскаго, гетьмана великаго князѣвства литовскаго, старосты Гродненскаго и Могилевскаго. Ходкевичъ подарувавъ Іванови Федорову „весь не малу“ близько Заблудова, де сей Москвичъ при помочи свого добродѣя устроивъ друкарню, одержавши потрѣбну привилегію бдѣ короля Жигимонта Августа. Такъ отже въ Заблудовѣ выпечатавъ бнъ *Евангеліе учительное* (1569) и *Псалтырь* (1570). На Псалтыри підписавъ себе самъ

¹⁾ Правда, XII, 644.

²⁾ Каратаевъ, „Описаніе славяно-русскихъ книгъ“, стор. 53.

³⁾ До того часу явились чотыри видана Библии чеськой зъ р. 1475, 1488, 1489, и 1506. („Slovanka“, Prag 1814, р. 137).

⁴⁾ Литература: А. С. Петрушевичъ, „О началѣ книгопечатанія на Руси вообще а въ городѣ Львовѣ въ особенности.“ (Временникъ Старопротестантскаго Института съ мѣсяцословомъ на годъ 1884. стор. 111—150). — „Iwan Fedorowicz, drukarz ruski we Lwowie z końca XVI wieku.“ Ustęp z dziejów drukarstwa w Polsce. Przez Stanisława Piaszykiewicza. W Krakowie 1884. (Odbitka z XI. tomu Rozpraw wydz. filolog. Akad. Umiej.).

¹⁾ Статья Петрушевича „О началѣ книгопечатанія на Руси...“ стор. 114. 127.

²⁾ „Четіи Минеи“, грец. *μνητα*, означає книгу ко читаню (кор. чѣт), розложене по дванацяти мѣсяцамъ (грец. *μῆν*).

только Федорѣвъ. Мстиславецъ же перепѣсь ся до Вильны, де вже 1575. р. у двоухъ братѣвъ Мамоничѣвъ выдрукувавъ *Евангеліе на престоломъ* а въ слѣдуючѣмъ роцѣ такожь *Псалтырь*. Одатъ Федорѣвъ не довго користувавъ ся ласкою свого добродѣя. Хоча Ходкевичъ задумавъ бувъ виконати широкій пляны видавництва, то однако нездужавъчи тѣломъ не мѣгъ ихъ осушити и велѣвъ Федорову залишити печатане книгъ. Такъ отже трудящій и честный сей Москвичъ покинувъ супокѣйне мѣсце свого захисту на Литвѣ и переселивъ ся въ Русь галицку, та й у Львовѣ на Пѣдзамчу заложивъ друкарню мабуть близько монастыря св. Онуфрія.

У Львовѣ выпечатавъ онъ *Апостолъ* (1574). Въ „последѣлові“ до сей книги описавъ онъ трудящу свою жизнь та й розказавъ дещо про засноване друкарнѣ въ сѣмъ городѣ.¹⁾ Федорѣвъ розказує тутъ, що бѣдъ ієрархѣвъ не одержавъ нѣякои помочи для заснованя друкарнѣ, хоча плакался прѣзоркими слезами, що не точію в рускомъ народѣ, но ниже въ Грекахъ милости обрѣте, но мали и цѣли въ ієрейскомъ чинѣ, и инѣ же несливъ въ мирѣ обрѣтошася, помочи подіюще.²⁾ Такъ отже въ тѣмъ дѣлѣ подали Федорову помѣчь только бѣднѣ священники и деякій свѣтскій люде.

У Львовѣ живѣ Федорѣвъ зъ сыномъ своимъ Иваномъ въ великой нуждѣ. Коли-жъ 1579. р. тяжко занедужавъ и печатанемъ книгъ не мѣгъ займатись, то друкарню свою и такожь 140 книгъ заставивъ у жида Исаіиля Якубовича за 411 золотыхъ польскихъ. Сего свого майна не мѣгъ вже нѣколи выкупити. Подужавши Федорѣвъ покинувъ Львовъ и лишивъ тутъ свого сына зъ варстатами друкарскими. До помочи взявъ собѣ Гриня Ивановича, родомъ зъ Заблудова, которого, живучи ще у Львовѣ, бѣдавъ бувъ на науку маляреви Лаврови Филиповичеву³⁾. Одатъ пойдшъ зъ Гринемъ на Волынь и живѣ въ Острожѣ, въ городѣ князя Василя Константина Острожского, що бувъ воеводою Кіѣвскимъ, маршалкомъ землѣ Волыньской и старостою Володимирскимъ. Тамъ выпечатавъ онъ въ 1580. р. *Псалтырь* и *Новый Заветъ*, а въ слѣдуючѣмъ роцѣ (1581) славну *Библію Острожскую*.

Выданемъ Библіѣ Острожской занявъ ся запопадливо самъ князь, и написавъ передне слово до неи поясняючи цѣль, трудности и способы выданя. Онъ замѣчає, що заходомъ Михайла Гарабурды, писаря вел. князѣвства литовского, одержавъ бувъ екземпляръ повной (рукописной) Библіѣ бѣдъ великого князя московского Ивана Василевича, котру переложено зъ языка грецкого на мову старо-словѣньску ще за Володимира В., хрестившого землю руску. Крѣмъ того придбавъ бувъ такожь багато иншихъ Библій та й пѣславъ тямущихъ людей зъ листами въ Римъ, на островъ Кандію и до всѣхъ знатныхъ монастырѣвъ грецкихъ, сербскихъ и болгарскихъ, а бѣтакъ и до царгородского патріарха Ереміѣ, чтобы збирати справленіи рукописи библійны. Патріархъ пѣславъ ему кількохъ мужѣвъ, знающихъ добре мову грецку, и тѣ привезли зъ собою оденъ екземпляръ писма св., списанный ще за короля египецкого

¹⁾ Се важне „последѣловіе“ выпечатавъ А. Петрушевичъ у згаданой своей статьѣ Подбѣну, але далеко короткоу оповѣстку про засноване першой друкарнѣ въ Москвѣ замѣстили Ивана Федорѣвъ и Петро Мстиславецъ въ „последѣловію“ до Апостола, выпечатаного въ Москвѣ 1564. р.

²⁾ Статьѣ Петрушевича, стор. 121. 122.

³⁾ Stan. Ptaszycki, Iwan Fedorowicz, str. 11.

Итолемея сѣмдесять двома перекладчиками въ мовѣ грецкѣй. Такъ отже принялось за выдане Библіѣ цѣле товариство ученыхъ книжниковъ, що мѣло пѣдъ рукою екземпляръ св. писма въ мовѣхъ еврейскѣй, грецкѣй, латиньскѣй, старо-словѣньскѣй, болгарскѣй, сербскѣй, чеськѣй, польскѣй и нѣмецкѣй. Коли-жъ они дѣзнались, що текстъ грецкѣй наилучше сходять ся зъ текстомъ еврейскимъ и зъ перекладомъ старо-словѣньскимъ, що его приславъ князеви Иванъ Василевичъ, то рѣшено покласти его основою до нового перекладу Библіѣ церковно-славянської. — За першимъ переднимъ словомъ, що написавъ самъ князь, слѣдує друге слово Герасима Даниловича Смотрицкого, пѣдекарбника князя Острожского. Смотрицкѣй згадує про хосенъ и святѣсть библійныхъ книгъ. Ученый сей мужъ описавъ такожь гербъ князя Острожского римоваными силлябичными вѣршами, котрѣ онъ назывъ „двострочнымъ согласіемъ“¹⁾. Такими-жъ вѣршами написавъ еще окремѣше „предѣловіе“, въ котрѣмъ прославляє князя Острожского.

Се есть перша повна печатана Библія²⁾. Языкъ еи есть церковно-славянскій; лише денекуды находятъ ся формы и конструкціи рускѣй.

Зъ Острога Иванъ Федорѣвъ вернувъ ся до Львова и живѣ знову на Пѣдзамчу зъ сыномъ своимъ, що зывъ ся *интролигаторомъ*. Въ сѣмъ городѣ умеръ онъ въ великой бѣдѣ 1583. р. Тѣло его похоронено при монастырѣ св. Онуфрія. Въ притворѣ церкви сего монастыря близько головныхъ дверей зъ правой стороны пѣдъ стѣною находивъ ся до 1881. р. надгробный его камѣнь, що бувъ закрытый лавками. На краяхъ его можна було бѣчитати сѣ слова: „...друкаръ москвитинъ, который своємъ тицаніємъ друкованіе занебалоє обновилъ, преставился въ Львовѣ року 1583 декембрія...“ На серединѣ же камня замѣтнѣ были слова: „Положенъ... въскресеніи зъ мертвыхъ чаю. Друкаръ книгъ прѣдъ тѣмъ не виданныхъ“³⁾. Сей камѣнь усунуено зъ церкви (1881), коли кладено помѣсть новый.

По смерти Федорова жидъ Исаіиля Якубовичъ просивъ суду, чтобы заставъ, невыкупленный Федоровымъ, признано его майномъ. Судъ вволивъ его волю. Опбеля жидъ старавъ ся вынайти купця, що мѣгъ бы набути заставлену друкарню зъ книгами. И дѣйствио брацтво Старопаніейске у Львовѣ хотячи закупити друкарню Федорова згодилось зъ жидомъ о високу цѣну 1500 зол. поль. Однакже не маючи стѣлько готового гроша, выплачувало ему ратами. Въ 1585. р. брацтво просило епископа Львовского, Гедеона Болобана, щобъ запомѣгъ его грѣшми. Епископъ не мѣгъ нѣчого дати, але приступивъ до товариства, що завязалось въ справѣ заснованя рускою друкарнѣ у Львовѣ. Выдавъ бѣтакъ двѣ грамоты (вѣдозвы), першу (1585) до духовенства, а другу (1586) до духовниковъ и до свѣтскихъ людей, заохочу-

¹⁾ Описание гербу князя Василя Константина Острожского починає ся отъ-сею строюю:

„Зри сія знаменія княжате славнаго,
ихже съдръжитъ домъ его отъ вѣка давнаго,
И разумѣй, яко не туне, и не безъ причины,
о чомъ властнѣй и ширѣй повѣсть ти кто иный.
Но яко достоинъ дѣлатель своя заплата,
не щадяще здравія никова утраты,
Крѣпко побѣждалъ различныхъ съпостать полки,
и разгонялъ съ короны драпѣжныя волеки,
И еще можетъ,
аще Богъ поможетъ“

²⁾ Повный екземпляръ сѣй Библіѣ находятъ ся въ библіотекѣ университета Львовского.

³⁾ Статьѣ Петрушевича, стор. 137. 138.

ючи до складок на заплачене друкарнѣ. Зъ тими грамотами носили ся черцѣ, именню зъ першою vyslano черця Мину, котрый вѣдай збиравъ такожъ грошѣ. Якъ же небавомъ обѣлая брацтво посперечалось зъ епископомъ, то заспокоїло жиди-хапугу тымъ, що розписало складку межи свонми членами и заходило ся вызыскати доходы зъ друкарнѣ. Въ своѣй друкарни брацтво печатало книги бдѣ 1586. р. Зубрицкій догадувавъ ся, що того року випечатано тутъ книжку Герасима Смотрицкого *Календарь римски нови*¹⁾, але Петрушевичъ заявивъ, що той календаръ надруковано въ Острожѣ²⁾. Ученый сей мужъ замѣчає³⁾, що нова друкарня брацтва Ставропигійского въ починахъ свого истнованя малу заявила дѣяльність изъ-за того, що не доставало ѣй грошей, та й не було тогдѣ на Руси багато такихъ грамотѣвъ, що свои творы могли бы печатати. Такъ отже въ послѣднихъ десяткахъ XVI. вѣку друковано тутъ только двѣ грамоты Гедеона Болобана (зъ 1585. и 1586. р.) въ справѣ заснованя печатнѣ, граматикѣ еллино-славянского языка (1591) и невеличкій творъ Мелетія патриарха *о християнскомъ благочестіи отвѣтъ къ Иудеямъ*, въ перекладѣ Ман. Мацапата, напечатаномъ въ старо-славянскомъ и грецкомъ языкахъ у Львовѣ 1593. р. Ббльшу дѣяльність розвинула друкарня брацтва бдѣ начатку вѣку XVII.

4. Михайло Сльозка⁴⁾. Се бувъ православный Русинъ литовскій, що вже въ молодомъ вѣцѣ заявивъ велику вправу въ штуцѣ друкарскій. Коли отже приїшовъ до Львова, то брацтво Ставропигійске пріяло его радо въ свою друкарню. По кількохъ рокахъ ставъ онъ (1633) членомъ брацтва и завѣдателемъ друкарнѣ. Тогдѣ печатавъ онъ мѣжъ иншими книгами *Псалтырь* (1634), *Евангеліе* (1636) и деякі инші книги церковны. Хоча же Сльозку за печатане кождо кнѣи добре оплачувано, то однако позволено ему, за платою 200 зол. поль. выпечатати въ свѣй хосенъ 600 екземплярѣвъ *Часослова*. Доробившись значного майна Сльозка ставъ думати про заведење своєї печатнѣ, и справдѣ небавомъ купивъ друкарню польску по покбійномъ Янѣ Шелѣвѣ, та й зумѣвъ собѣ придбати прихильность латиньского архієпископа Львовского, Станислава Гроховского, котрый ему дня 5. септѣя 1638. р. выдавъ дипльомъ на печатане книгъ латиньскихъ и польскихъ, бдѣ такъ назвавъ его своимъ типографомъ и выєднавъ ему у короля Володислава IV. (30. грудня 1538) привилегію, друкувати такожъ книги славянсько-рускій. Мѣжъ-тымъ удержувавъ Сльозка дружнй взаимны зъ брацтвомъ Ставропигійскимъ и богатѣвъ збѣ шкодою своихъ добродѣѣвъ. Коли-жъ брацтво дбзналось, що онъ дбставъ привилегію корольвску, то внесло на него жалобу до суду, по чѣмъ король Володиславъ IV. (20. падолиста 1639) не зважаючи на привилегію, дану Сльозцѣ, не только права Ставропигійского брацтва въ загалѣ потвердивъ, але й сему брацтву надавъ выключне право, печатати книги славянсько-рускій.

Въ 1543. р. брацтво примирилось зб Сльозкою, коли онъ зрѣкъ ся набутого права, друкувати книги кирилицею. Одатъ брацтво заявило, що онъ всякій великій

книги (in folio и in quarto) только въ корысть Ставропигіѣ за нагородою печатати виненъ; книжки же малі вольно було Сльозцѣ черенками брацтва въ хосенъ своѣй друкувати, однакже на своѣмъ паперѣ. Та й зъ такого выдана мавъ онъ для Ставропигіѣ на паперѣ брацтва по 200 екземплярѣвъ выпечатати. Зазначено такожъ, чтобы всякі книги носили фирму печатнѣ Ставропигіѣ, а не друкарнѣ Сльозки. Такъ отже друкувавъ онъ книги въ Ставропигіѣ ажъ до р. 1651. Выпечатано въ тѣмъ часѣ багато книгъ зъ великимъ хбсномъ для брацтва; Кіѣвска бо типографія по причинѣ войнѣ козацкихъ меншу заявляла дѣяльність. Але Сльозка не додержавъ умовы зъ брацтвомъ и тайкомъ робивъ для себе бдѣбитки такожъ зъ великихъ книгъ, котрі були майномъ Ставропигіѣ, изъ-за чого усунено его зъ друкарнѣ. Тогдѣ-жъ богатый Сльозка не дбавъ уже про службу въ Ставропигіѣ; набравши бдѣтамъ чи-мало черенокъ кирилицькихъ, ставъ онъ въ польскій своѣй друкарни печатати книги славянсько-рускій. Та не только права Ставропигіѣ захоплювавъ онъ въ корысть свою: онъ поваживъ ся навѣтъ славному митрополитови Кіѣвскому, Петрови Могилѣ, заявити свою самоволю. Коли онъ отже 1646. р. перепечатавъ одну книгу, що була друкована въ типографіѣ печерекѣй, то митрополитъ кинувъ на него клятву, въ котрій онъ остававъ ся до смерти¹⁾.

Коли отже Сльозка явивъ ся супротивъ Ставропигіѣ задиракою не-абы-якимъ, то брацтво гадало внести свою справедливую справу передъ судъ, але изъ-за войнѣ козацкихъ, шведскихъ и московскихъ, та по причинѣ голоду и мору втратило оно охоту до процесу зъ богатымъ типографомъ, що мѣжъ членами брацтва мавъ своихъ прихильникѣвъ. Проте оставъ ся Сльозка ажъ до смерти своєї (1667) въ посѣданю друкарнѣ славянсько-рускої. Та й его наслѣдники друкували дальше книги кирилицею. Однако король Михайло Вишневецкій выдавъ декретъ, силою котрого нѣхто крѣмъ брацтва Ставропигійского не мавъ права, друкувати книгъ руско-славянськихъ²⁾.

II. Рукописный переклады Библиѣ.

1) *Пересопницкое Евангеліе*, або *Пересопницкая рукопись*¹⁾ есть перекладъ Евангелія (Четверо-евангелія), изъ языка болгарскаго на мову рускую, що его зладивъ Михайло Василевичъ, сынъ протопопа Сяноцкого. Въ тѣмъ трудѣ помагавъ ему Григорій, архимандритъ Пересоп-

¹⁾ Wisniewski, *Historia literatury polskiej*. VIII. p. 422.

²⁾ Крѣмъ Ставропигійской печатнѣ у Львовѣ были тогдѣ въ Руси галицкій важнѣйшій друкарнѣ въ Крилоѣ, Стратинѣ и Угерцяхъ. Въ Крилоѣ (селѣ теперѣшн. повѣта Станиславского) печатано 1606. р. „Евангеліе очительное на всахъ недѣляхъ и на Господскихъ праздникахъ и нарочитыхъ сватыхъ...“ Въ Стратинѣ (мѣстечку повѣта Рогатиньского) друковано „Молатинникъ или Треникъ изъ греческаго языка на словенскій переиданный изъ дрѣвнѣкъ пана Теодора Юричича Болесана стратиньского выданный р. 1606“. — Въ Угерцяхъ (селѣ пов. Самбѣрского) друковано въ печатни іеромонаха Павла Лютовича книгу п. з. „Ипостолъ и Евангеліе“, р. 1620.

³⁾ Пересопница, нынѣ село въ Луцкомъ повѣтѣ Волинской губерніѣ, было колись удѣльнымъ городомъ, що належавъ спершу до Кіѣвскихъ, потѣмъ до Суздальскихъ, а наконецъ до Галицкихъ князѣвъ. Коли Русь полудневу убийшла въ складѣ князѣвства литовского, Пересопница дбсталась потомкамъ Константина Коригайла Ольгердовича, котрый прозвали ся княземъ Черторыйскимъ, по имени головного города ихъ добръ въ земли Волинскій — Черторыйска. Мабуть першій изъ роду князѣвъ Черторыйскихъ одержавши Пересопницю, Федѣръ Михайловичъ Черторыйскій, построивъ въ тѣмъ городѣ монастырь, въ котромъ написано було Евангеліе Пересопницке.

¹⁾ D. Zbrzycki, *Historyczne badania o drukarniach rusko-słowiańskich w Galicyi*. Lwów. 1836, p. 15.

²⁾ Статья Петрушевича, стор. 185, замѣтка.

³⁾ *ibid.* стор. 149.

⁴⁾ D. Zubrzycki, *Historyczne badania o drukarniach*. . p. 20—26; 38—40.)

ницікій, и бѣдакъ въ пяти рокахъ и кѣлькохъ дняхъ (въ 1556—1561. р.) опорали ся оба сѣ мужъ зъ важныѣмъ свѣтъ дѣломъ, по чѣмъ переложене Евангеліа Михайло Василевичъ переписавъ гарнымъ уставомъ (с. в. большою кирилицею), накладомъ княгини Настасіи Юрьевны Гольшанской, жены князя Козьмы Ивановича Желавского.

Цѣль перекладу Евангеліа изъ языка болгарского (се-бъ-то старо-словѣньского) на зрозумѣлу мову руску высказана перекладчиками въ сихъ словахъ: „А иже естъ перекладана тая то святая Евангеліа изъ языка болгарского на мову рускую, то для лепшого вырозумленія люду христіанского посполитого“. Тогда бо бувъ вѣкъ Лютерової реформы, вѣкъ Соцініянської пропаганды въ самій Польщі, про-те й у насъ нашлись мужъ, котрі хотѣли переложити Библію на мову зрозумѣлу.

Пересопниціе Евангеліа находилось спершу въ Пересопниці, именно въ тѣмъ монастырѣ, що въ сѣмъ городѣ построивъ Федѣръ Черторыйскій. Коли правнукъ сего князя, Никола Черторыйскій, монастырь бѣдавъ «зютамъ, то православній Русины вывезли сю рукописи, и бѣдакъ по 150 рокахъ пѣсля своего появленія дѣталась она гетьманови Мазепѣ, котрый сѣ принѣсъ въ даръ катедральной церкви Переяславской. Тогда Пересопниціе Евангеліа бѣдано було въ бібліотеку семинаріи Переяславской¹⁾.

Михайло Василевичъ зъ архимандритомъ Григоріємъ хотѣвъ переложити Евангеліа на зрозумѣлый языкъ малорускій; про-те въ рукописи Пересопницікій зустрічають ся важні проявы сучасної рускої фонетики. Такожъ формы граматичні и синтаксичні сѣ переважно рускі, особливо-жъ въ Евангелію Луки. А все-жъ таки не могли перекладчики устерегчись бѣдъ даныхъ взорцѣвъ языка церковно-славянського. По тѣй причинѣ находятъ ся въ перекладѣ такожъ конструкціи старо-словѣньскі, ба, въ звукословесной части сѣ рукописи заважаемо такожъ деякі болгаризмы и сербизмы.

Въ уживанно звукѣвъ заслугоу на увагу самогласна у, ю замѣстѣ о, е, наколи силѣба кѣнчить ся согласною; и. пр, *фарисеуѣвъ, въ краснѣмъ, по туй сторонѣ, твѣй, стуй!* — юй (зам. сѣй), сѣй (сѣй), злѣотѣвъ, женѣцѣмъ, нѣстѣ (нѣстѣ), и т. н. Рѣдко стоить і, и зам. о: *кривѣмъ, видѣотѣмъ*. Тамтѣ формы находятъ ся въ памятникѣхъ рускиѣхъ уже въ XIV. вѣцѣ.

Часть одну рукописи Пересопницікою выдавъ проф. П. Житецкій въ Кіевѣ 1876. р. именно: текстъ Евангеліа Луки и кѣлька взорцѣвъ зъ другихъ евангелистѣвъ. Коли отже церковно-славянську Библію выдано въ 1581. роцѣ заходомъ князя Василя Константина Острожского. то черезъ три вѣки не найшовъ ся нѣ оденъ меценатъ письменности рускої, що схотѣвъ бы занятисъ выпечатанѣмъ малоруского перекладу Евангеліа.

2) *Рукопись Дмитра изъ Зинкова*. Она находить ся въ бібліотекѣ монастыря св. Онуфрія у Львовѣ и обѣдѣма декотріи книги старого завѣта²⁾. На кѣнци книгъ Мойсеевыхъ до звычайныхъ оконечныхъ слѣвъ („Доко-

наны сѣтъ пѣтѣи книги Моисеви...“) додано еще: „Бо-жѣію помощію по възлощенію Слова Божіа съ пречистою Дѣвицею Маріею лѣтъ тысяща пѣтѣтъ седмидесятъ пѣтѣтъ, мѣсяца Ноембер. вѣ дня. Дмитро изъ Зинкова писарчикъ“. Одакъ замѣчае Я. Головацкій³⁾, що Дмитро изъ Зинкова⁴⁾ переписувавъ тѣлько рукописи (1575), а не перекладавъ сѣ на мову руску; та й справдѣ часті похибки, спинаючи зрозумѣнне тексту, сѣтъ доказомъ малої науки нашего писарчика. Мабуть естъ сѣя рукописи лише частію библіійного перекладу Франциска Скорины⁵⁾, а не перекладомъ самостѣйнымъ, бо пѣсля выданія Библіи сего „доктора въ лекарствѣ“ не було вже потреби въ тѣмъ самѣмъ вѣцѣ заходитисъ коло перекладу нового. И въ рукописи Дмитра изъ Зинкова естъ багато чехизмѣвъ, ба подекуды появляе ся такожъ акцентуація чешка.

3) *Рукопись Луки изъ Тернополя*. Такожъ сѣя рукописи естъ вѣдаи копією друкованыхъ а въ части може й рукописныхъ книгъ Библіи Скорины, по-за-якъ языкъ еи естъ вельми подобный языку сѣи Библіи⁶⁾. На кѣнци пяти книгъ Мойсея находятъ ся отъ-сѣ приписки, що пояенно мѣсе и часть зложена рукописи: „Божею помощію, повѣстѣмъ же и пѣлѣмъ худого человека на имя Луки въ неславномъ градѣ Тернополѣ, лѣтъ 1596“⁷⁾. Сѣ слова натякають справдѣ на близкій бѣдосины мѣжъ рукописію Луки а Библією Скорины. Коли бо въ сѣй Библіи читаемо, що „Библіа руска выложена докторомъ Францискомъ Скориною изъ славнаго града Полоцка“, то Лука замѣчае, що свою рукописи зладивъ „въ неславномъ градѣ Тернополѣ“. Очевидно хотѣвъ собѣ Лука лишь зашутити изъ шумного заголовку Скорины.

Сѣя рукописи находятъ ся въ бібліотекѣ университета Варшавского.

Сѣтъ еще деякі инші рукописні переклады частей Библіи та й пѣсней церковныхъ. Такъ въ московскій Синодальной бібліотекѣ зберегае ся перекладъ *Пѣсней пѣсней* „сѣ послѣсловіями о любви“. Рукописи сѣю изъ вѣку XVI. найшовъ въ сѣй бібліотекѣ Никола Костомарѣвъ⁸⁾. Языкъ сего перекладу естъ (мало)рускій зъ прикметами нарѣчія бѣлоруского: впрѣчѣмъ зустрічають ся въ рукописи такожъ деякі чехизмы⁹⁾.

Прихильники вѣры лютеранской на Руси постарались въ вѣцѣ XVI. о перекладѣ нѣмецкихъ *пѣсней набожныхъ* на мову руску. У покійного І. Лукашевича, бібліотекаря публичной бібліотеки Рачинскихъ въ По-

¹⁾ „Нѣсколько словъ о Библіи Скорины и о рукописной русской Библіи изъ XVI. столѣтія“ (Научный Сборникъ, издан. литер. обществ. галицко-русской Матицы“ 1865, стор. 237.).

²⁾ Зинковъ, мѣстечко въ нынѣшн. Подольскій губерніи.

³⁾ Головацкій, *ibid.* стор. 256. — ⁴⁾ *ibid.* стор. 234.

⁵⁾ Въ сѣй рукописи находятъ ся книги слѣдующі: 1. пять книгъ Мойсея, 2. книга Иисуса Навина, 3. кн. Судей, 4. кн. Руѣвъ, 5. чѣтыри книги Царствъ, 6. двѣ книги Паралипоменъ; 7. чѣтыри книги Есдры, 8. кн. Товіи, 9. кн. Іудифъ, 10. кн. Есѣеръ, 11. кн. Іова, 12. Псалтырь, 13. Притчи Соломона, 14. Екклѣсіастъ, 15. кн. Премудрости, 16. кн. Иисуса Сирахова. (Кѣнци рукописи нема). Такъ отже въ рукописи Луки зъ Тернополя находимо деякіи книги, якихъ нема въ Библіи Скорины; и пр. естъ тутъ двѣ книги Паралипоменъ, чѣтыри книги Есдры и книга Товіи, — навпаки же у Скорины естъ книга Пѣсней пѣсней, плачь Іереміи и книга пророка Данила, — сѣ-жъ книги не зустрічають ся въ перекладѣ Луки зъ Тернополя.

⁶⁾ „Основа, южно-русскій литературно-ученый вѣстникъ“. С.-Петербургъ, 1861, декабрь, стор. 49.

⁷⁾ Я. Головацкій, *ibid.*, стор. 235.

знани, находилась рукопись зъ 50 пѣснями въ перекладѣ рускомъ. Одну такую пѣсню выпечатавъ Я. Головацкій въ згаданой статьѣ, що єв замѣстивъ въ „Науковомъ Сборнику.“¹⁾ (Дальше буде.)

ОЧЕРКИ ИЗЪ ИСТОРИИ МЫСЛИ ЛЮДСКОИ.

(Проф. Фрица Шульце.)

I. Йоньскій физиологи и Питагорейцѣ.

(Конецъ.)

Выше мы сказали, що найзагальнѣйшій основный прикметы всякой рѣчи, се матерія и форма. Ото-жь коли йоньскій физиологи вбачають абсолютну причинность въ самой матеріѣ, то Питагорейцѣ (Питагорасъ род. ок. 582 р. передъ Хр.) на одворотѣ уважають форму основною всѣхъ рѣчей. Колька заключень въ дусѣ тыхъ давныхъ философѣвъ заразъ покажутъ, якъ они дойшли до того. Осъ примѣромъ маємо передъ собою статую Шиллера и кулю гарматную, обѣ зъ зельза. Матерія въ нихъ обохъ зовсѣмъ однакова; чимъ же-жь они такъ дуже рѣзнять ся мѣжъ собою? Що робить оденъ кусень зельза кулею а другій статуєю? Що надає имъ окремай, индивидуальнй очерты? Ихъ форма. Форма затымъ, а не матерія, становить властиву суть рѣчей. Але коли выше было сказано, що форма змѣняє ся, а матерія вѣчно триває, — то можемо й на одворотѣ поднести, що помимо всякихъ змѣнъ и знищень все и веюды зъ одной формы выходитъ друга форма, що при кождой перемѣнѣ властиво толькы пересувають ся частки матеріѣ, а форма нѣколи не затрачує ся, що затымъ форма справдѣ опановує матерію. Отъ и выходитъ, що форма єсть основною всѣхъ рѣчей.

Сей натискъ, положенный на форму, становить важный и богатый въ наслѣдкы крокъ людской мысли. Се-жь першій починъ до пѣзнаня слабости некритичного и наивного матеріализму; слабость та въ томъ именно й лежить, що той матеріализмъ не вмѣе выяснити, одки взяли ся гармонійны и до певныхъ цѣлей приспособленй формы всѣхъ рѣчей, бо щобъ толькы простымъ злучаємъ матерія подѣлывалась въ такі формы, се було-бъ зовсѣмъ пусте тверджене, а радше признане власной невѣдомости о причинѣ всѣхъ рѣчей.

Уважаючи форму рѣчей ихъ существенною прикметою, покладено ту заразомъ першу подвалину подъ будову идеализму. Бо-жь форма гармонійна, суцѣльна, розмѣрна, а затымъ не могла повстати злучайно, але мусѣла бути выплывомъ порадкуючей мысли. Значить ся: або сама форма єсть мыслячою истотою (идеєю въ змыслѣ Платона, якъ се дальше побачимо), або єсть якась мысляча, по надѣ матерію стояча, одъ матерія зовсѣмъ незалежна, затымъ остаточнo нематеріальна истота, первѣстный творчій духъ, котрый унорядкувавъ матерію въ такі чи инші формы пѣсля своихъ власныхъ идей и для своихъ цѣлей. Скоро затымъ форма односторонно подноситъ ся якъ истота всѣхъ рѣчей, то тымъ самымъ творить ся зарѣдъ идеализму, телеологій (науки о цѣльности, одъ грецкого слова *telos*; — цѣль), теологій, нематеріализму и т. д. Такъ отже заразъ въ первопочатку философій выступаютъ обѣчъ себе и противъ себе: змагане до матеріализму у йоньскихъ физиологовъ, и змагане до идеализму у Питагорейцѣвъ.

¹⁾ *ibid.*, стр. 229,

Суть усякои рѣчи — се єи форма. Але формъ бачимо безъ числа багато. Яка-жь є форма всѣхъ тыхъ формъ, основна форма? Ся основна форма, абсолютна причинность всѣхъ рѣчей, первопричина свѣта, — се число. Хочъ и якъ дивоглядно на першій поглядъ може здаватися така одповѣдь, то все таки станєсь она намъ зрозумѣлою, скоро почнемо мѣркувати въ дусѣ Питагорейцѣвъ. Мы показали вже выше, якимъ способомъ являє ся форма основною всѣхъ рѣчей супротивъ матеріѣ. Иде теперъ о те, щобъ безконечно рѣзнородный формы рѣчей (звѣрѣвъ, ростинъ, прочихъ тѣлъ природы) звести на найпростѣйшій, загальнй формы, а въ концѣ на саму найзагальнѣйшу. Найзагальнѣйшій формы, повтаряючій ся у всѣхъ формахъ зложеныхъ, се розмѣры математичный, загаломъ тѣ фигуры просторовѣ, якими занимає ся математика безъ жадной примѣшки матеріальной. Въ безчисленныхъ тѣлахъ природы являє ся и пр. форма трикутника або чотырокутника або круга. Значить ся, тѣ тѣла природы, се воплоченя чистого трикутника, чотырокутника або круга; значить ся, тѣ формы тѣлъ природы суть вытворомъ тыхъ математичныхъ фигуръ. Але чимъ вытворомъ суть самі тѣ математичнй фигуры? Трикутникъ зложеный зъ трехъ, чотырокутникъ зъ чотырохъ бокѣвъ; болѣйшій кругъ обведеный промѣнемъ = 3, меншій промѣнемъ = 2. Значить ся, числа вытворили тѣ математичнй односины, а затымъ числа загаломъ, и попередъ всего единица, зъ котрой прецѣпны усе прочіе числа складають ся, суть творцами свѣта. Такимъ робомъ Питагорейцѣвъ представляютъ собѣ числа не простыми субъективными вытворами людской мысли, але справдѣ объективными, въ природѣ истнующими, могучими истотами, котріе всѣмъ завѣдують и все формируютъ. И се такожь легко зрозумѣти! Щобъ оцѣнити величезну важность чиселъ для людского житя, подумаймо собѣ толькы, що числа и все що одъ нихъ залежить, наразъ щезло зъ нашего культурного стану. Въ той хвилѣ упадає всяке рахование, мѣряне и цѣноване, торговля и промыселъ, власность, зносины и порядки, техника и наука, — однимъ словомъ, зъ усуненемъ всемогучого числа, котре такимъ робомъ являє ся двигателемъ усеи культуры и науки, упала бы людскѣсть неохотно назадъ въ звѣрячій станъ. Адже звѣстно, що вмѣлѣсть рахования розвилась у людей толькы дуже помалу; етнологія и доси вказує намъ племена, котріе заледво дойшли до першихъ початковъ той вмѣлѣсти. Якъ разъ Питагорейцѣвъ були мѣжъ Греками першій, що пильно займали ся рахунками и пѣзнали велике значенє чиселъ. Чи-жь диво, коли они, ослѣпленй и упоенй ихъ вседвижучою донеслостью, перецѣпили єв односторонно, якъ звычайно кождый одкрывецъ и вынаходчикъ перецѣпное свое одкрыте, — и зробили зъ нихъ объективный, свѣтовый принципъ, зовсѣмъ же не зважаючи на те, що число є толькы вытворомъ нашего власного, субъективно-психологичного процесу. Але именно насъ не повинно се дивувати, противно, мы могли-бъ уважати се гениальною антиципацією, коли зважимо, що й наша природничая наука одъ часу Ньютона тодѣ толькы вважає свою задачу вповнѣ довершеною, коли всяку якѣсть и скѣлочку физичну звезде на вымѣръ математичный, т. є. коли зъумѣе сущность якогось явища выразити математичною формулою, т. є. числомъ маючимъ загальну важность.

Значѣє Питагорейцѣвъ для науки о людскомъ пѣзнаваню лежить по перше въ томъ, що черезъ односторонне подношенє формы дали першій товчокъ до роз-

вою идеалізму. По друге: на основі свого принципу звертаючи увагу попередь всего на розміри і число явищ, сталися вони в Європі основателями математики, а хоч фантастичні числові спекуляції нераз выводили їх далеко по за границі докладної науки, то все таки завдячуємо їм також многоважний відкриття математичні. Тісно з сим сполучений і їх заслуги около астрономії. На основі своїх фальшивих на діль спекуляцій піднесли они вже в певній мірі теорію о розжаренні внутрі землі, о обороті землі круг своєї осі (Гикетас і Екфант із Сиракуз в першій половині 4. стол. пер. Хр.) і о обороті землі докола сонця (Аристарх із Самоса, 181 р. пер. Хр. гіпотетично, а Селевк із Вавилону, 150 р. пер. Хр. аподиктично), а Коперник не залишив самі покликати на них своїх попередників. Такі то дають они нам цікавий приклад явища на вид несообразного, але в історії наук все таки доволі частого, що фальшиві гіпотези ведуть до правдивих відкриттів. І коли вже йонський фізіолог своїм шуканням сільної основи всего світа приготувують думку о єдності всієї природи, то тим більше ще чинять се Пітагорейці своєю наукою про світлову гармонію, про одноцільний зв'язок і наскрізь гармонійні відносини до себе всіх частей усього світа.

Але для історії мисли людської не менше важним від вичислення заслуг Пітагорейців єсть також виявлене тих точок, в котрих они можуть уважатися представниками основних помилок найвишого людського мислення. І так ми бачили, що числа у них вважають ся коли вже не особами, то все таки чимсь тілесним, реальним, чимсь незалежним від нашого мислення і об'єктивно треваючим в природі, так що н. пр. по їх погляду форма кристалу єсть втвором числа, опановуючого его матерію. Безмірно важна се доба, коли мисль людська добуває суб'єктивності математичних відносин, а затым найзагальніших основних виображень: простору і часу, і опрокидає найвищий погляд невихованого ще розуму, — але ся доба ще далеко. А з того, що Пітагорейці вважають число якоюсь самостійною істотою, показуєсь дальше, що в умі їх не довершилось ще безмірно важне логичне розривнене між причиною речевою (реальною), а причиною нашого пізнання (ідеальною). Возьмімь такий примір: чоловік заболів від отрути і на его шкірі повиступали певні, властиві плями. По тих плямах лікар пізнає отруту; значить, для лікаря плями єсть причиною пізнання отрути, — але ті плями не єсть причиною недуги організму, а противно, єи наслідком. Причиною недуги єсть отрута. Отрута затым єсть речевою, реальною причиною недуги, а плями єсть єи причиною ідеальною, причиною пізнання людського. Незнане тої простої різниці, перемішуване причин реальних з причинами нашого пізнання не тільки в звичайному житті, але і в науці доводить до незлічаних помилок. Пітагорейці вважають число реальною причиною гармонійних форм, між тим коли на діль оно єсть тільки причиною нашого пізнання тих форм яко гармонійних, бо-ж ми доходимо до того пізнання тільки тоді, коли докладно розміримо, почислимо і з собою порівняємо ті форми. Коли затым Пітагорейці твердять, що світ устроений гармонійно, то твердять вправді, що оно так єсть: але кажучи заразом, що причиною сего єсть гармонія,

число, а не знаючи, що ся гармонія єсть не реальною причиною явищ, а тільки причиною нашого знання, обминають головне питання і не вмють властиво сказати, чому оно так єсть. Коли геометрія твердить, що сума всіх кутів в трикутнику рівнаєсь двом простим кутам, то она вправді каже, що се так єсть; але, зв'язно, досі ще не удалось їй сказати, чому се так єсть. От так само і Пітагорейці показують нам світ як гармонійну цілість, але не вмють пояснити, відки взялась ся гармонія; дають логичну або математичну дефініцію сєй гармонії, але не єи генетичне в'яснене, так само як математика про всі свої основні аксіомы дає тільки дефініції, але не генетичні в'ясненя. І так на питання про первістну причинність світла не дають они пояснюючої відповіді, так само, як не дає єи н. пр. сучасна фізика, коли цілий ряд явищ зведе на математичні формулы, — бо тим чисто людським вираженням явищ опише она вправді, як той ряд явищ представляє ся людському розуму, але не в'яснить ще генетично, для чого ті явища являються як раз такими, як мы их розуміємо.

Вже ті перші початки виявили нам затым слідуючий важний різниця в розумінні причинності. Одні вважають єї чимсь природним, живую матерію (гілозонізм — зачаткова форма матеріалізму), а другі чимсь надприродним (форма — початок ідеалізму). Причина реальна не повинна перемішуватися з причиною нашого знання, опис (логічна дефініція) не може заступити місце генетичного в'ясненя.

МАРКІАНЪ ПАНКЕВІЧЪ.

(Додатокъ.)

(Дальше.)

Які були національні погляди Бродовича? — Свои записки пише він по польськи, хоч і не надто правильною полщиною (з слідами латинського, руского і французького мов). Але по при тім розривнене він дуже докладно русина від Поляка, а не менше докладно відружений: „Rusin“ і „Moskal, Moskwa“, хоч з другої сторони зове Польщу і Русь одним слов'янським народом. Для національних поглядів Бродовича характерні оті котрі слова (II, 50): „Wiedz o tem zjednoczony Rusinie, że w kraju twoim (!) od użycia praw, swobód i prerogatyw na zawsze oddalony, że próżno wysilasz się na okazanie wierności, próżno na dowód statecznego w unii wytrwania oddajesz się w niewolę, i gotów jesteś nie tylko majątek, ale i życie tracić, — nie będziesz wierzonym nigdy. Los twój zawsze jest smutny: *Polak* cię prześladować będzie w tem uprzedzeniu, żeś przychylny *Moskwie*, — *Moskal* toż samo uczyni z tego powodu, żeś unit, a ci sami, którzy cię w roku 1773. (по першій розборі Польщі) уwięzionego z niewoli podźwignęli, za ładą podejrzaniem, jak w dzisiejszym stało się roku, więzić, męczyć cię będą, i życia pozbawią, tę tylko tobie oddając sprawiedliwość, żebyś nie z obcej, lecz z swojej domowej ginął ręki“. Говорить ту о конфліктах унітів з неунітатами в воєводствах київськом і брацлавськом, та о мордованні унітского „duchowieństwa ruskiego“ (II, 6) гайдамаками; „nieunici na mocy traktatu w roku 1778. między Rosyją a Rzeczpospolitą zawartego, parochów obrządku zjednoczonego oruskiego (унітів) od parafii i funduszów cerkiewnych oddalali, a dobrowolnie ustępować niechających *moć komend rossyjskich* rugowali“; „napelnione były więzienia w Berdyczowie, w Połonnem wielkiem, kapłanami pod strażą wojska rossyjskiego o ściśle trzymaniem, o czem i świeża

паміє... (II, 7. 8)⁴. „Już tedy nie pewniejszego nad to, że między *jednym w Polsce słowackim* (= словянским) narodem wrodzona jakaś trwa nienawiść (II, 51, 45)⁴. Впро-чёмъ и на се треба пам'ятати, що словянська наука (історія, філологія, етнологія) тоді що-ино починалась; що-ино творили Котляревського і збірники народних пісень, що-ино роз-слѣди філологічні — вказали цѣлу різницю обохъ рускихъ нарѣчій.

Слѣдючи за „живими зв'язями і живими антагонізмами“ приходиться намъ вернути ще на хвилину до Галичини. По-више згадали ми зв'язи львівського василіанського монастиря св. Онуфрія зъ емігрувавшими до Росії Русинами; подібний зв'язи бачимо в монастиряхъ: скитскімъ*) і крехівскімъ**). Ще за дозволомъ польського короля Собеського уда-валися скитські монахи до Москви по допомогу, і доставали мабуть вже відъ 1680-ого р. що 5 лѣтъ по 300 рублѣвъ, а крімъ того церковні книги і т. и. Зношені Скита зъ Росією тревали і по переході Галичини підъ Австрію, аж до знесення скитського монастиря (1785), і були відомі ав-стрійському правительству. — Крехівський монастирь гостив у себе царя Петра В. після його звѣзду зъ польськимъ ко-ролемъ Августомъ І. въ Раві рускої (1698). Петро В. по-сылавъ опісля довгий часъ в крехівський монастирь всякі „подаванія“; цариця Катерина прислала такожъ що-року гроші і цѣлі вози зъ хлѣбомъ, рыбами, ікрою, а Я. Головацький самъ, якъ каже, бачивъ великі кади, в котрихъ привезено сей провіантъ; вози і воли „зъ борошномъ і всякимъ до-бромъ“, такъ оповѣдавъ Головацькому старий ключарь мона-стиря ще 1883. р., „оставились, а фѣрманы вертали назадъ лише зъ батогами“. — Такихъ зв'язей можна-бъ на певно однайти і більше. До такихъ зв'язей треба ще додати і се, що довгий часъ по 3-омъ розборі Польщі і по прилученю Почаєва до Росії були у насъ уживані і кушвані поча-ївські видані церковнихъ книгъ***).

Але такі прояви мѣжъ Василіянами були лише вием-кові; скитський монастирь бувъ аж до свого знесення пра-вославний (псеунитський); монастирь крехівський прийнявъ унію 1721-ого р., і тоді мабуть „подаванія“ для него перер-вались. По переході Галичини підъ Австрію бачимо, що Ва-силіяне, пошпрані латинською ієрархією (на пр. львівськимъ лат. архієпископомъ І. Сераковськимъ), стають в рѣшучій опозиції противъ галицько-руськихъ єпископівъ і „бѣлого“ (свѣтлого) клира“; що-ино при допомозі австрійського пра-вительства удалось усмирити далекосягаючі претенсії Василі-янъ, котрихъ польсько-шляхотська партія хотѣла конечно зро-бити своїмъ орудіємъ, а 1837-ого р. бачимо мѣжъ Василі-янами такихъ приятелівъ Погодина, якъ В. Компаневичъ.

(Дальше буде.) В. Коцовський.

*) О скитскімъ монастирѣ см. литературу подану в „Ше-матизмѣ“ василіанскімъ, виданімъ у Львовѣ 1867, с. 352; самъ „шматизмъ“ мѣстить ся тамъ на стор. 1—34; а стор. 34—352 зай-має „короткий поглядъ на монастири і монашество руске, відъ заведення на Руси вѣры Христовою ажъ по нинѣшнєе время“, „поглядъ“ сей написаний васил. М. Н. Коссакомъ, і подає множество дуже цѣннихъ подробиць і сказовокъ до рукопи-снихъ монастирськихъ жерелъ. Се-жъ, що повисше о скитскімъ монастирѣ згадуємо, дізналась ми зъ устъ Вп. дра Ю. Целевича, котрий помѣтивъ вь сегорочнімъ „справозданню“ львівської рускої гимназії о скитскімъ монастирѣ особну, на рукописнихъ жерелахъ оперту монографію. — Вь приватнихъ ру-кахъ бачили ми цѣкаве руске письмо скитського монаха (XVIII. ст.), де мѣжъ прочимъ приходиться великоруске слово: „очень“ (дуже); языкъ сего письма вь загальї досить підходить до тогдѣшнього велико-русского.

**) О крехівскімъ монастирѣ пор. брошуру Я. Голова-цького: „Монастири югозападної Росії вообще і креховский мо-настирь“ (Спб. 1886); ся брошура вь Галичинѣ конфискована, пор. о ній рецензію дра Калитовського вь „Зорѣ“ (1886, ч. 8, стор. 96).

***)) Для далекосягаючихъ тодішніхъ зв'язей Росії цѣкаві слѣдуючі слова Helfert'a о Дальматин вь „Geschichte Oesterreichs vom Ausgang des Wiener October-Aufstandes 1848“, Prag 1870; т. II, ч. II: die Nationalitätenfrage in Oesterreich, стор. 155: „Ähnliches galt von dem griechischen Clerus, dessen Ritus von Seite Venedigs (Дальматія належала до мира вь Campo-formio 1797 до венецкой республики) schon wegen des Einflusses auf die stammverwandten Nachbarvölker in den türkischen Provinzen wohlbedacht gesont wurde; auch trug man Sorge, dass die für den griechisch-orientalischen Cultus benötigten Kirchenbücher in Venedig gedruckt wurden. Unter der österreichischen Verwaltung wurde das vernachlässigt, und den griechisch-orientalischen Gemeinden An-

КОНСТАНТИНЪ ДАНИЛОВИЧЪ ДУМИТРАШКО.

(Посмертна згадка.)

Дня 25. ст. ст. цвѣтня померъ вь Кієвѣ, на 72-ому році життя Константинъ Даниловичъ Думитрашко, котрого имя звѣстне подекуды і вь історії української літератури, черезъ що ми й посвячаємо ему отсю коротеньку згадку. Покійний родивъ ся на лѣвѣмъ березі Дніпра, вь золото-ношкѣмъ уѣздѣ полтавской губернії. Батько его бувъ свя-щенникомъ, але походивъ онъ зъ старого козацького роду, спо-родненого мабуть зъ родомъ Думитрашківъ-Райчівъ. Вчивъ ся онъ спершу вь переяславскімъ духовнѣмъ училищѣ, а опісля вь кієвскій духовній академії, вь котрій скінчивъ курсъ вь р. 1839 зъ степенемъ магістра. Першій 25 лѣтъ служби провівъ покійний яко професоръ словесности при кієвскій духовній семінарії, а послѣдній 22 роки зъ разу яко секретаря, а опісля яко бібліотекаръ кієвской академії.

Родинні традиції і обставини, дитинні лѣта і шкільні часи дали ему змогу добре пізнати побитъ народа, порозу-мѣти его духове житє і вь повнѣ присвоити собі народну мову. Ще на шкільній лавѣ онъ записувавъ думи і піснѣ народні, котрихъ частина войшла вь збірникъ М. Макем-овича. Дуже вчасно почавъ онъ такожъ писати власні стихи українською мовою і деякі зъ нихъ підъ псевдонимомъ Копытѣка помѣщувавъ вь 40-ыхъ рокахъ вь харківськихъ альманахахъ і вь петербургскімъ журналѣ „Маякъ“. Вь р. 1859 видавъ онъ особною брошурою вь перекладѣ на укра-їнську мову поему Гомера „Война жабъ зъ мышами“, пере-кладъ зроблений гексаметромъ і, якъ кажуть, дуже подо-бавъ ся Шевченкови. Крѣмъ того пок. Думитрашко вь рѣжні часи монаписувавъ ще кілька оригінальнихъ українськихъ поезій і багато дечого перекладавъ на українську мову, осо-бливо много нѣмецкихъ легендъ і баладъ, але найбільша часть тыхъ праць остаєсь доси не видана.

К. Д. Думитрашко бувъ чоловікъ дуже талановитий і многосторонній, пробувавъ своїхъ силъ вь музицѣ, ма-лярствѣ і поезії, але вь жадній зъ тыхъ умѣlostѣвъ не до-бивъ ся до якогось значнѣшого, самостійного становища. Багато тутъ винна була его хоронитѣль і обставини служ-бові, повні всякихъ прикостей та розчаровань. І вь літе-ратурѣ української онъ не занявъ видного мѣста; на дво-рахъ его видні вилпы то Котляревського, то Гулака-Арте-мовського; той самъ кудравий стиль, тільки що більше рус-ицизмівъ. Для характеристики того стилю доволѣ буде на-вести заголовокъ его перекладу Гомерової поеми: „Жабо-мышодраківка (βητρυμοσχηχία) зъ греческого лица на ко-зацькій ладъ на живу нитку перештопана“. Та про те „Жа-бомышодраківку“ можна вважати найкраснімъ творомъ Ду-митрашка; після справедливої уваги п. Петрова**) вь ній нема тої безцѣльної народні на обычаї і побитъ укр. на-

lass gegeben nach Russland um Abhilfe zu blicken, die ihnen denn auch von dorthier bei jedem gegebenen Anlass in freigelegter Weise zutheil wurde“. Росія пробувала навіть усадити вь Котарѣ (зъ йонскихъ островівъ, 1807), і що-ино по довгихъ дипломатичнихъ торгахъ уступилась їмъ. — Для доповненя сего, що Бродовичъ каже о агитаціяхъ „маркетановъ“ росій-ськихъ, цѣкаве ультиматумъ, поставлене Росією Турції вь 1787-ого року; Турція доматалась тамъ одкликати російського консула зъ Ясѣ (вь Молдавії, „задяля его агитацій“, і одкликати росій-ськихъ консулівъ зъ цѣлої Левантї (всходу), бо „порозумѣвають ся зъ бунтовними бєями Египту“. Якъ быстро умѣла тодішня російська дипломатія выискувати часть і людей вь Польщі — се ажъ надто відомо. Правда, великоруській ученій і писателѣ „на-повняли“ (якъ справедливо замѣчає Орлай) южку Русь часто „бо-льшє Поляками“, але російське правительство, та ще за часівъ Катерини II-ої. усе дуже добре вдержувало на оцѣ цѣли своєї політики. Ми вже повисше навели слова сей царіцѣ о „едино-верній і єдиномыслиній“ нашіхъ обывателѣхъ“ воеводствъ кієв-ского і брацлавского і Поділля; „Малая Росія. Ліяландія і Кур-ландія“, писала Катерина II. вь інструкції кн. Сявєскому, „суть провинції, которія... надлежить легчайшими способами привести къ тому, щобъ они обрусѣли, і перестали бы глядѣть какъ волки къ лѣсу“. Цѣкаво, що вь тыхъ словахъ поставлена „Малая Росія“ що до потреби обрусѣня на рѣвнѣ зъ Финляндією і Кур-ландією. См. Драгомановъ „Историческая Польша и велико-русская демократія“, „Украина и центры“, „Книжка, грунтъ і пренятствія“ („Вольное Слово“ і „Громада“). Манифестъ ген. Тютельмина і пильні заходи коло „возсоединенія“ унітовъ мы вже также повисше згадали.

*) Изъ „Кієвской Старини“, май 1886, стор. 168—191.

**) Н. П. Петровъ. Очерки історії української літератури XIX. стол., стор. 72—77.

рода, котра такъ разить въ „Енеидѣ“ Котляревского; авторъ стоить на исторично-политичномъ грунтѣ, зъображуючи колишній односины мѣжъ украинцями, поляками и москалями и ихъ индивидуальныя прикметы. Ще зъ большою силою проглядає се въ поемѣ „Чуприна и Борода“, де зъ добродушнымъ гуморомъ показано бытові особности украинця-хлѣбороба и москаля-шинкаря. Поема ся своего часу була дуже популярна и переходила зъ рукъ до рукъ въ численнихъ копіяхъ; ласкавої памяти Вп. д. П. Г. Житецкого завдячуємо єи повный списокъ, котрый ту першій разъ и печатаємо зъ малесенькимъ пропускомъ.

Загаломъ въ поезіяхъ пок. Думитрашка бачимо великій даръ обсерваційный и велике знане народного побиту и жита. Вѣршъ его переважно живий и вдатный, а въ деякихъ поезіяхъ, якъ „Молитва Маргариты“ (изъ Гетевого „Фауста“), „Поминки“ и „Змій“ видні проблыски правдивого вѣтхенія поетичного. Можна тільки пожалѣти, що тяжкі обставины жита и службы не дали покѣйникови можности развити вроджений поетичный талантъ, котрый мѣгъ бы бувъ здобути єму далеко видѣйше мѣсце въ рѣдній литературѣ.

Х. Л.

ЧУПРИНА И БОРОДА.

Продавъ чумацьк въ Крыму шуку, тараню й чиханю,
Избувъ рыбку абы яку, продавъ и копчаню.
Набравъ грошей у кишеню самѣсьныхъ сѣбныхъ,
Зостало ся таки въ жменѣ либонъ зъ копа мѣднихъ.
— Куды сѣи останніи грошѣ дѣти мушу?
Либонъ треба подживити козацкую душу.
Оттакъ собѣ чумацьк думавъ, тай побривъ до шинку,
А въ томъ шинку мѣря кацапъ одкупну горѣлку.
Тай погана горѣлка, и кацапъ пребрідкій,
Бо тварюка якъ марюка, и глинути гідко.
На головѣ въ его кудла, борода якъ стрѣха,
Та ще й тѣмъ щось проскубло, наче-бъ то для смѣха.
Лѣто й зиму походжає въ сорочцѣ рябенкой,
Въ матню єѣ не ховає, бо штаны куценый.
Не мываєть ся нѣколи, до церкви не ходить,
Прийшовъ суды босый, голый, да ще й верховодить.
Прийшовъ бѣдный и голодный, шматку душа рада,
А теперъ мовъ благородный, всего треба-нада.
Треба, каже, менѣ чаю, нада и закуски
По дворянскому звичаю... А не хтѣвъ бы дзуски?
Якъ ще бувъ бы онъ розумный або хочъ письменный,
А то-жъ... ажъ слухати сумно, якъ бреше нѣкчемный!
„Прислалъ насъ изъ Рассеѣ — каже бородачъ —
„Разказывать вамъ рацеѣ, хохловъ просвѣщати“.
Хохлами насъ нарѣкає борода цапина,
А зовѣмъ того не знає, яка въ хохлѣ сила.
Онъ не знає навѣжений, що въ чупринѣ сила,
Тай гукъ мовъ оглашений: Хохолъ ты, чуприна!
Онъ не знає, що чуприну ще одъ Святослава
Всѣ батьки нашѣ носили въ знакъ чести и славы.
И того кацапъ не знає, що краса въ чупринѣ;
Нехай тільки запятає въ любви дѣвчины.
„Гидкій, брыдкій, одкаси ся, — скаже чернобрива, —
„Поди перше, тричи вымй ся, тварюко соплива!
„Тай тодѣ ще не зрѣвняю тебе зъ козаками!
„Чи то-жъ можно порѣвняти чѣбѣтъ зъ лычаками!“
И говорить якось чудно, и кумедна мова,
И вымовить ему трудно такъ якъ треба слово.
А якъ поде танцювати, зовѣмъ же не до ладу:
Де-бъ ногами выбивати, а онъ крутить задомъ.
Усякого зачѣнає и лаєть ся скверно,
И поганымъ чимъсь воняє, ажъ изъ души верне.
Мабуть тымъ, що уживає страву зъ тарканами
И вонючимъ запиває красомъ зъ хробаками.
И табаки онъ не нюха' и люльки не курить,

Отъ такъ собѣ чумацьк думавъ, поки пивъ горѣлку,
А выпивши трохи сплюнувъ, тай пошовъ изъ шинку.

К. Д. Думитрашко.

БИБЛОГРАФИЧНЫЙ ПОКАЗЧИКЪ

за рѣкъ 1885.

(Зладивъ Пронимъ Калитовскій).

ЧАСТЬ I.

Творы на мовѣ руско-украинскій.

(Дальше.)

(Книжки, що вышли въ Россіѣ, зазначеніи на передѣ звѣдкою *).
Давній поны и дяки на Украинѣ. (Зъ „Кіев. Старини“, 1882. Споминки Н. подъ заг.: Украинская деревня второй четверти нынѣшняго столѣтія по воспоминаніямъ дѣтства, перекл. М. Павликъ). Дѣло, (фейл.), чч. 74—82.

Денись. — Споминки. Зоря, чч. 6, 7.

— Зъ жита хрущѣвъ на высокій верховинѣ, після Віисолѣ въ Dornbirn. Зоря, ч. 23.

— Море и его чудеса. Библ. „Зорѣ“. Львѣвъ, 1885; ст. 109 (8° м.). Зъ друкъ тов. им. Шевченка.

— Для туристѣвъ. Миръ, (фейл.), чч. 69, 70.

Дмитровъ Евг. — Народне воскресєне Лужичанъ. Буковина, ч. 12.

— Пословицѣ (41) въ Бук. кал. на р. 1886.

— Рѣдна хатина; Почтарь; Гуцулы; Сварливый котѣки — вѣршѣ. Повѣстка: Покоти-горошокъ, въ Библ. для молод.

Дитпрова Чайка. — Висточка; Писня — вѣршѣ; Знахарка, оповѣдане въ Нивѣ.

* — Знахарка, окр. ѣдбиткомъ. Одесса, 1885; ст. 13 (8° в) ц. 15 коп.

Драгомановъ М. — Політичні пісні українського народу XVIII—XIX. ст. 3 увагами М. Др-а. Частина перша, розділ другій. Генѣве, 1885; ст. XII+213 (8° м.).

— Письмо Н. И. Костомарова къ издателью „Колокола“ съ предисловіємъ М. Др-а. Изданіе Громады. Женева, типогр. Громады, 1885; ст. IX+15 (8° м.).

— Листъ И. С. Тургенева про галицко-рускій литературный справы, подавъ и пояснивъ М. Др. Зоря, ч. 21.

Дроздъ. — Въ гостяхъ добре, а дома лѣпше. Историчне оповѣдане зъ жита рускои эмиграціи. Зоря, чч. 8—19; такожъ особно книжкою. Накладомъ и друкомъ тов. им. Шевченка. Львѣвъ, 1885; ст. 165 (8° м.). Ц. 50 кр.

Дроздовскій А. — Ветеринарія гомеопатична. Госп. и Пром., чч. 3—11.

— Холѣра, яко слабѣсть грибова и лѣчене єи въ способѣ гомеопатичный. Госп. и Пром., чч. 4—6, 8—12.

Дѣдицый Богданъ. — Литературный Сборникъ изд. Гал. русс. Матицею. Вып. I. Львѣвъ, 1885. Въ тип. Ставр. Инст. Ст. 72 (8° в.). Тутъ замѣщенъ Дѣлицкого: Библиографія; Галицко-рускіи Общества (обзоръ). Другіи статіи розписаніи нарѣзно.

— Литературный Сборникъ изд. Гал. русс. Матицею. Вып. II. и III. Львѣвъ, 1885; ст. 172 (8° в.). Мѣститъ Дѣлицкого: Библиографія; Галицко-рускіи Общества (обзоръ). Другіи статіи розписаніи нарѣзно.

— Русская лѣтопись. О выборахъ до рады державной. Изд. Общ. им. Качковского. Чч. 100 и 101; Январь и Февраль, 1885. Львѣвъ. Въ тип. Ставр. Инст. Ст. 96 (8° м.). Ц. 10 кр.

— Якъ и кого выбрала Русь до Думы державной. Изд. Общ. им. Качковского. Ч. 105; Юній, 1885. Львѣвъ. Въ тип. Ставр. Инст. Ст. 56 (8° м.). Ц. 10 кр.

— Львовская Ставроитія и 300-лѣтний празникъ єи сущаствованія. Изд. Общ. им. Качковского. Ч. 121; Декабрь, 1885. Львѣвъ. Въ тип. Ставр. Инст.

— Памяти М. Качковского — вѣршъ. Слово, ч. 9.

— Вспоминки о М. Качковскомъ, лекція прочтенная въ день св. Михаила въ засѣданіи выдѣла Общ. им. Качковского. Слово, чч. 123, 124.

Ecclesia Militans на Ориентѣ. Дѣло, (фейл.), ч. 1.

Ж. Ле. О-ИИ, свящ. — Останки язычества въ пѣсняхъ нашего народа. Н. Пром., (фейл.), ч. 227.

Жукъ Семенъ. — Де и яко смертію вмирали гетьманы Выговскій, Бруховецкій, Мѣдогорѣшскій, Самойловичъ и Дорошенко — споряджено після Костомарова въ кал. „Промислѣтъ“ на рѣкъ 1886.

— Нова Громада — поема въ двохъ частяхъ В. Кострицкого, (рецензія). Зоря, ч. 19.

- Журковскій І.** — Якимъ способомъ стали Русины християнами? Шк. Час. Чч. 9, 10.
- Заволока Мих.** — Бехъ аль Джугуръ, фантазія. (Написано въ Тифлісі р. 1885). Дѣло, (фейл.), чч. 66—68.
- Завѣщаніе М. Качковского** (дословно по оригиналу). Слово, (фейл.), ч. 105.
- Заг. М.** — Пана Левъ XIII. и его минувшость. Нов. Прол., (фейл.), чч. 203, 205.
- Залозецкій Василь** зъ Горного. — Слово до честныхъ выборцівъ округа wyborчого Коломыя, Снятынъ, Коссовъ. Русская Рада, ч. 10 и Нов. Прол., ч. 236.
- Дѣдова скрипка, повѣсть. Наука, чч. 4, 5.
- Заклинскій Романъ.** — Про напады татарскіе. Выд. тов. „Просвѣта“. Львѣвъ, 1885; книж. III, ч. 86. Въ 1500 прим. Ц. 8 кр. Зъ друк. тов. им. Шевченка.
- За чужин грѣхи, розказъ.** Нов. Прол., (фейл.), ч. 245.
- Зелье, оповѣдане.** Нов. Прол., (фейл.), чч. 241, 242.
- Звѣстный.** — Дещо до исторіи украинскаго письменства (по поводу замѣтокъ М. Уманця). Зъ Одессы, дня 6 (18) Цвѣтня 1885. Дѣло, ч. 39.
- Зоя и Филипполъ** — зъ подорожнихъ записокъ Людв. Лежѣ. Миръ, (фейл.), чч. 82, 83.
- З. Т.** — Зацъ що себе жертвує, казка Н. Щедрина; перекладъ зъ великор. Зоря, ч. 14.
- Зъ улицъ — картинка. Миръ, (фейл.), ч. 103.
- Иванъ зъ Берлѣгъ.** Илько Федорчукъ — оповѣдане. Выдав. Народне у Львѣвѣ. Рѣкъ IV, кн. 3. Львѣвъ, 1885. Ц. 8 кр. Зъ печ. А. Вайдовичъ.
- Ивановичъ Ф.** — Заздравный тостъ слову въ день 25-лѣтняго юбилея. Слово, ч. 9.
- И. И.** — Три дни на древнихъ розвалинахъ Галича. Слово, ч. 82.
- Ильницькій В.** — Кѣлька увагъ о выхованіи, ѡдчитъ въ часѣ загалныхъ зборѣвъ „Руск. Тов. Педагогичного“ въ Тернополи. Зоря, чч. 11 и 12; такожъ въ Шк. Часоп. чч. 12, 13, 14.
- Исасвичъ С. Н.** — Згублена грамота, былина М. Гоголя, (перекл.). Зоря, чч. 15—16.
- Ієронимъ Анонимъ.** — Небоженька лучшая была, оповѣдане; Страшный пациентъ, (разказъ) — въ Врем. Ставр. Инст. — Также Ювидей или почему я рыбы не ѣмъ, (гумореска). Слово, ч. 9.
- Казка. Миръ, (фейл.), ч. 93.
- Калитовскій Ом.** — За силу народнои свѣдомости у Шевченка, (ѡдчитъ). Зоря, ч. 5.
- Монастырь югозападной Россіи вообще и Креховскій монастырь, (рецензія). Зоря, ч. 8.
- Новы выдавництва, (оцѣнка). Зоря, ч. 11.
- Кієво-могилянська колегія въ другѣй половинѣ XVII вѣку, розпрана зладжена пѣсля Н. Сумцова. Зоря, ч. 1—7.
- Ческа Галышка, зразокъ истор. Зоря, ч. 13.
- Акты городской и земскій и т. зв. Архивъ Бернардинскій у Львѣвѣ. Зоря, ч. 20.
- Дещо про археологичну выставу у Львѣвѣ. Зоря, чч. 20 и 21.
- Зъ ѡдки взялась свѣточѣсть у нашихъ дѣвчатъ (парамитія). Зоря, ч. 12.
- Sind Schillers historische Schriften, vornehmlich seine Geschichte des 30-jährigen Krieges für den Schulunterricht zu empfehlen? — въ Справозданіи акад. гим. за рѣкъ шк. 1884/5).
- Кардиналъ князь Шварценбергъ.** Миръ, (фейл.), ч. 8.
- Качала Стефанъ.** — Додатокъ до критичнаго погляду Вол. Антоновича о польско-русскихъ взаминахъ XVII вѣку. Дѣло, (фейл.), ч. 70.
- Кипріянь Ів.** — Учебникъ початковыхъ вѣдомостей музыки и спѣву. Львѣвъ, 1885.
- Кирчѣвъ Б.** — Гл. Библ. найзнам. повѣстей. Кистяковскій Ал., (его некрологъ). Зоря, ч. 3.
- К-ичъ М.** — Павло Чубинскій, (посмертна згадка) въ кал. „Просвѣты“ на рѣкъ 1886.
- Кобзарь.** Зборникъ руско-украинскихъ квартетѣвъ, выданный питомцами гр. кат. дух. Сѣменища у Львѣвѣ подъ редакцію А. Вахнянина и П. Бажаньского. Львѣвъ, 1885; ст. 108 (8° в). Зъ друк. Пиллера и Спѣлки. Зборникъ сей мѣстить композиціи: Андрейка, Бажаньского, Вахнянина, Вербицкого, Воробкевича, Лавровского, Лисенка, Любовича и Рудковского.
- Ковалѣвъ Ст.** — Пригода въ лѣсѣ — оповѣдане въ Библ. для молод.
- Козловскій П.** — Пѣсня-чайка. Изъ Пальмина — вѣршь. Зоря, ч. 23.
- Конорудъ Ілія.** — „Посланіе“ Шевченка, естетично-критична студія. Зоря, чч. 15—19.
- Комаха.** — Гессеньска муха, оповѣдане. Зоря, чч. 18, 19.
- Конисскій Ол.** — Чи злочинець чи недужій? Оповѣдане зъ карнои хроники. Зоря, чч. 3—5.
- Драма въ тюремѣ, оповѣдане. Зоря, ч. 23.
- Микола Костомаровъ, некрологъ. Зоря, ч. 8.
- Зъ моихъ споминѣвъ: Микола Костомаровъ. Мои згадки про него и его листы. Дѣло, (фейл.), чч. 49—52.
- Порваласъ нитка, комедія на 4. справы. Львѣвъ, 1885. Накладомъ И. Белея. Зъ друк. тов. им. Шевченка.
- Конституція нѣмецкаго цѣсарства.** Миръ, ч. 93.
- Корженко.** — Mignon Гетого, (перекл.). Зоря, ч. 23.
- Братямъ учителямъ съ 1885 рокомъ, вѣршь. Шк. Часоп., ч. 1.
- Коровинъ.** — Чудесная сила, (зъ великор.). Изд. Общ. им. Качковского. Ч. 106, Юлій 1885. Львѣвъ. Въ типогр. Ставр. Инст.
- * **Кострицкій В.** — Нова Громада — поема въ двохъ частинахъ, Кієвъ, 1885; ст. 127 (8°). Ц. 65 кр.
- * **Коципинскій.** — Писняи, думки и шумки рускаго народа на Подоли, Украины и въ Малороссіи. Одесса, 1885. Ц. 50 кр.
- Коцовскій Вол.** — Литер. Сборникъ издав. Гал. рускою Матицею, подъ ред. Богдана Дѣдицкого, (реценз.). Зоря, чч. 11—16.
- Испытъ въ львѣвскѣмъ рускомъ Институтѣ дѣвчѣмъ сс. Василіянокъ за рѣкъ шк. 1884/5. Зоря, чч. 14.
- Кралицкій Ан.** — Бл. п. Александръ Духновичъ, (вспом.). Слово, ч. 9.
- Матѣей Микита, угро-русскій протоигуменъ чина св. Василія В. Слово, (фейл.), чч. 116 и 117.
- Изъ турецкой жизни. Нов. Прол. (фейл.), ч. 244.
- Красюченко.** — Юрій Горovenko, хроніка зъ смутнаго часу. Руск. укр. Библ., вып. 7—10. Львѣвъ, 1885; ст. 232 (16°). Ц. 40 кр. Накл. Е. Олесницкаго. Зъ друк. тов. им. Шевченка.
- Краткое сказаніе о житіи Святыхъ Курілла і Меводія, просвѣтителъ Славянъ. Изъ панонскаго житія святаго Курілла, гл. II. Нов. Прол., (фейл.), ч. 226.
- * **Кропивницкій М. А.** — Збирникъ драматичныхъ творивъ. (Выдае друге). Харківъ, 1885. Ц. 1 руб. 15 коп.
- Кропидра В.** Записки помологичній. Госп. и Пром., чч. 2, 3, 5, 8, 10, 12, 13, 15 и 16, 17, 18 и 19, 21, 22.
- Крутъ Софронъ.** — Гл. Библ. найзнам. повѣстей, томъ XIX.
- * **Кульбшъ П.** — Байда, князь Вишневецкій. Украинська драма въ 5. дѣяхъ. Петербургъ, 1885.
- Купчанко Гр.** — Боснія и Герцеговина. Наука, ч. 6.
- Мое любимое занятіе, (вспоминаніе, просьба и благожеланіе по поводу 25-лѣтняго юбилея Слова). Слово, ч. 9.
- Курбасъ Вол. Он.** — Въ навечеріе новаго года. Изд. Общ. им. Качковского. Ч. 106, Юлій. Львѣвъ, 1885. Въ типогр. Ставр. Института.
- Къ русской исторіи, (стихот.). Слово, ч. 9.
- Куренда пок. митр. Спир. Литвиновича о роли руско-народнаго языка въ церквѣ и школѣ. Дѣло, чч. 138—140.
- Кучинскій Левъ.** — (Зъ Ялты въ Крыму) Къ моимъ землякамъ на родинѣ и внѣ ея, (статья). Слово, ч. 9.
- Крымъ или таврическій полуостровъ. Слово, (фейл.), чч. 47—49. (Дальше буде)

ДРОБНІЙ ВѢСТИ ЗЪ ЛИТЕРАТУРЫ И НАУКИ.

„Спѣвомовикъ“ Ст. В. Руданьского. Выйшовше мѣсяцъ тому назадъ у Львѣвѣ яко 15-тый томикъ „Руско-украинскои библіотеки“ Олесницкаго выдане оригинальныхъ творѣвъ Ст. В. Руданьского, о много повнѣйше ѡдъ выдана кѣвскаго, зладженнаго К. Волинцемъ, змушує мене сказати кѣлька словъ про тѣ выдана. Головнымъ ихъ недостаткомъ треба вважати недостаю хронологичныхъ датъ, котрі бѣ показували, коли и де якій творъ бувъ написаний. Якъ важне се для біогра-

—ін і характеристики поета, познає кождий, коли скажемо, що майже все те, що доси звістне зь оригінальної творчости Руданського, готове вже було в 1859—1860 роках, і що затым слѣдуючих 13 лѣтъ его житя (весь побут вь Ялтѣ) майже нічимъ оригінальнимъ себе не проявилъ (про поему „Царь-Соловей“ нічого не кажу, бо нічого докладного про неї не мѣгъ дізнати ся). Крімъ сего недостатку годѣ не выткнути обомъ виданямъ досить недбалою корректуры. Звѣстно, вь виданю кїївськѣмъ годѣ й жадати повного збірника творѣв Руданського, бо всяка повнота тамъ вь рукахъ цензуры.

Побувавши на дняхъ у Кїївѣ, я доставъ до выкористання оригінальну рукопись „Співомовокъ“ и подаю ту попередъ всего ен описъ и змістѣ. Бѣсть се спора книжка малого 8^о вь окладѣ зь звичайного синѣго паперу, зложена зь 150 нумерованихъ картокъ тексту, двохъ нумерованихъ картокъ титуловихъ и трехъ не записанихъ картокъ при кінцѣ. На першій картцѣ титулъ: „Співомовки Вияка Руданського 1859—1860. Петропила“. На другій картцѣ одно тільки 1859. Вѣршѣв зь р. 1859 є 26 на 18 карткахъ; кождий пѣдъ текстомъ має дату написаня. Першій вѣршъ „Богдай тебе“ зь датою 26 сент., зь того-жъ дня и слѣдуючий „Полюби мене“. Третій вѣршъ „Гей быки“ зь дня 13 окт., зь того-жъ дня й слѣдуючий коротенькій вѣршикъ, котрого титулъ и текстъ чинюся пѣзнѣйшою рукою зовсѣмъ замазаний. Слѣдуючого дня (14 окт.) написані чотыри вѣршѣ: „Пеленігъ“ (доси не печатаний), „Храбрый Ляхъ“, оденъ вѣршъ зновъ цѣлкомъ замазаний, и „Господь давъ“. Зь д. 15 окт. походять три вѣршѣ: „Заць“, „Барапъ“ и „Розмова“ (доси не печат.). Зь д. 16 окт. два вѣршѣ: „Надгорода“ и „До дуба“. Зь д. 17 окт. три вѣршѣ: „Змыслимъ Ляхъ“, „Господарь хаты“, „Нѣ зде нѣ добре“. Зь д. 18 окт. ажъ пять вѣршѣв: „Нѣ — каже“ (доси не друк.), „Крамная сорочка“ (доси не друк.), „Рознятый жидъ“, „Славная конина“ и „Жидъ на катахъ“. Зь д. 20 окт. чотыри вѣршѣ: „Правда“ (замазаний), „Циганъ на сповѣдѣ“, ще оденъ вѣршъ замазаний и „Смѣхъ“. Вь кінцѣ послѣдній вѣршъ того року „Пѣсня“ (Голе, голе мое поле) написаний д. 20 декабря. Зь р. 1860 походить проца найбільша часть збірника. Ось ен змістѣ: „Вѣщій Олѣгъ“ зь датою 15 генваря; за сымъ иде „Игорь Сѣвирскій“, т. є. Слово о полку Игоревѣ зь датою 10 февраля. Ся поема займає ту цѣлыхъ 68 картокъ густого, дробного писма, а именно 14½ картокъ обнимає „Пресливля“, котре має пѣдъ собою дату 27—29 февраля. За сымъ иде старорусскій текстъ „Слова“, розбитый на стихи, на одній, а перекладъ Руданського рѣвнобѣжно на другій сторонѣ; ся часть обнимає 48 картокъ. Слѣдує за сымъ на одній сторонѣ генеалогична табличка и з. „Рѣдъ князѣв, котрыхъ споминає Спѣва“; а далѣ на 5 карткахъ 20 примѣтокъ, — все українською мовою. Далше йдуть историчні поеми: „Мазепа, гетьманъ украинскій“ на 19 карткахъ, зь датою 17—18 марта; „Иванъ Скоропада“ на 9 карткахъ, зь датою 6—7 іюня; „Павло Полуботко“ на 5 карткахъ, dtto 8 іюня; „Вельяминъ“ на 4 карткахъ, dtto 9 іюня; „Павло Апостолъ“ на 3 карткахъ, dtto 10 іюня; „Минихъ“ на 9 карткахъ, dtto 12—13 іюня. Кѣнчить ся зборка зновъ дробными вѣршами, а именно: „Пѣсня“ („Згадай мене мила“) dtto 15 августа, „Пяниця“ dtto 16 авг., „Казка“ (Дочекавъ ся я“) dtto 16 авг., „Моя смерть“ dtto 17 авг., „Верства“ dtto 17 авг., „Пѣсня“ („Звела мене не бѣда“) dtto 25 авг., „Вѣтеръ и колыка“ dtto 3 ноября.

Вже зь змісту сего збірника може перекопатись читатель, яку малу частину оригінальної творчости Руданського мы доси знаємо. Мѣжъ тымъ одъ Вп. д. Павла И. Житецкого доставъ я нову зборку співомовокъ Руданського, походячу такожъ зь 1859 року и мѣстячу вь собѣ цѣлыхъ 60 співомовокъ, доси зь невеликими выемками нѣде не печатанихъ. Зборка та, се книжечка in 8^о, зшита зь звичайного паперу, безъ титулу, зложена зь 32 нумерованихъ картокъ и цѣла записана власною рукою Руданського. На горѣ на чѣльній картцѣ написано одиїнимъ почеркомъ и почеркомъ „С.-Петербургъ. 5 марта 1869 года“. Слова тѣ написавъ Руданскій мабуть пѣзнѣйше, а число 1869 мусить бути помилка зам. 1859, бо-жъ 1869 року Руданскій бувъ не вь Петербургѣ, а вь Ялтѣ. На семій картцѣ находить ся вытиснена якимъсь блѣдо-бронзовымъ чорниломъ печать „В. Е. Стрѣльчевскій“.

Думаючи печатати вь „Зорѣ“ весь доси ще не звѣстний читаючий публицѣ поетичный матеріалъ Руданського, мы поки що подаємо змістѣ сего новооднайденого збірника. 1) Попизивъ, 2) Добра натура, 3) Пекельна смола, 4) Абы душа чиста, 5) Чи високо до неба, 6) Скільки душъ, 7) Глухий и губатый, 8) Чи далеко до Кїєва, 9) Чи голосна церква, 10) Окуляры, 11) Свиня свинкою, 12) Верства (те саме и вь попереднѣмъ зборнику и печатане), 13) Жонатый, 14) Допытались, 15) Балта, 16) Засѣдатель (печат.), 17) Вареники (печат. вь понованѣмъ видѣ), 18) Икра, 19) Полотно, 20) Гусакъ, 21) Гуменний, 22) По чому дурнѣ, 23) Три царѣ, 24) А що теперъ буде? 25) Козацка мѣра, 26) Три жиды, 27) Олово не вадить (печат.), 28) Невинный Мошко, 29) Убитый жидъ, 30) Мошкѣв дахъ, 31) Вовки, 32) Мошко и Сура, 33) Аршинъ, 34) Мошко ассесоръ, 35) Розмова, 36) Хто кого лучше, 37) Горобѣць, 38) Два рабини, 39) Що робить рабинъ (печат.), 40) Спасибѣгъ, 41) По водѣ пѣду, 42) Що до кого, 43) Де спѣмали, 44) Циганскій наймитъ, 45) Дудка, 46) Не мои ноги, 47) А не халасуй! 48) Холодно, 49) Рабинова дума, 50) Спѣлка (напеч.), 51) Базиляне, 52) Ракъ, 53) Загадка, 54) Добре торгувалось, 55) Пірѣгъ, 56) Лошакъ, 57) Що кому годить ся, 58) Запорожцѣ у короля, 59) Льоды, 60) Крамна сорочка (є и вь попереднѣмъ зборнику).

Ив. Франко.

До біографіи А. П. Свидницького. Зь Анатолиємъ Свидницькимъ я познакомивъ ся вь 1860 роцѣ. Зайшовши на квартиру до спільного нашого университетского товарища Михайла М—ка, я першій разъ зустрівъ незнакомаго менѣ доси Анатоля. Его блѣде обличчя, живий блискучий очі, лагідный и задуманий виразъ фізіономіи и мягкій, спокійный, простый и привѣтний побытъ зь разу розбуджували симпатію. Поговоривши зь цѣвъ години зь „Наталкою“ (симъ жѣночимъ именемъ товаришѣ прозвали Анатоля за его нѣжный нѣбы жѣночий норовъ), мы зь разу заприязнились. Побалакавши то се, то те, Анатолій сѣвъ коло мене, трохи помовчавъ, а далѣ каже: „Коли такъ, то послухай, що я тобѣ заспѣваю“. Тихимъ голосомъ ставъ онъ спѣвать менѣ двѣ пѣснѣ, якихъ я доси не чувъ нѣколи, и котрий змістомъ своимъ зробили на мене таке сильне вражѣне, що я ушамъ своимъ не вѣрячи, забувъ и мѣсце, де сидѣвъ и людей, зь котрыми балакавъ. — Се були тільки що зложенъ Анатолиємъ двѣ его пѣснѣ: „Вже болше лѣтъ двѣстѣ, якъ козакъ вь неволѣ“ и „Вь полѣ доля стояла, брѣвоньками моргала“. Черезъ рѣкъ пѣсля того приѣхавъ вь Кїївъ П. Кулѣшъ, одшукуючи сотрудникѣв для „Основы“. Онъ зустрівъ ся зь Ан. Свидницькимъ, спостерѣгъ его талантъ, оцѣнювавъ его етнографичнѣ вѣдомости и залучивъ его писати для „Основы“. Се мало на Анатоля рѣшучій вь его житю впливъ. Онъ зь энтузіазмомъ засѣвъ за працю. — Зъявлялись его артикулы вь „Основѣ“ и зустрічались зь великою симпатією, хочъ далеко не всѣ могли бути надруковані. Такъ огромна его праця „Злий Духъ“, етнографично-філософскій поглядъ на народну демонологію, не могла бути надрукована и десь пропала вь тецѣ редакції. „Люборадскі“ залежали такожъ и тільки теперъ пайшли собѣ мѣсце вь „Зорѣ“. — Тымъ часомъ вь кінци 1862 году „Основа“ перестала иснувати; разомъ зь тымъ особистѣ дѣла Свидницького одвернули его зь литературной дороги. Онъ кѣнчивъ университетъ и побувши не довгий часъ учителемъ вь повѣтвой школѣ вь Миргородѣ, перенѣвъ ся на доволѣ добру посаду — вь зарядѣ акцизному вь Чернігѣвщинѣ. — Тутъ онъ справлявъ свой урядъ лѣтъ 7 чи 8 — але-жъ поету трудно було зь разу привыкнути и выключно оддатись спиртометру и мѣряно градуєвѣмъ алкоголя. — Зь одної стороны не мѣгъ онъ справитись такъ, щобы не зробити якои небудь неакуратности або помилки, зь другої-жъ стороны доволѣ велика гажь, яку онъ отримувавъ. не задержувалась про запасъ. — Зь урядовою службою пришлось ему розстатись ся, а тымъ часомъ семья у него завелась дуже численна. Приѣхавъ онъ жити у Кїївъ, де пѣсля великихъ клопотѣвъ небѣжчикови Ал. Кистяковскому удалось выробити для Свидницького дуже скромне мѣсце у центральному Архивѣ. — Литературою онъ почавъ було знову займатись, але-жъ силы его були вже зломані. За сей часъ окрімъ невеликихъ дописей до мѣсцевыхъ газетъ и невеличкої читанки нѣчого не удалось ему написати. Пригнѣчений бѣдою онъ скоро померъ одъ хроничной хоробы печѣнки. — В.

Original from

UNIVERSITY OF ILLINOIS AT
URBANA-CHAMPAIGN

Новости украинской литературы. Въ бѣжучомъ 1886 році вышли въ Харьковѣ слѣдующіе украинскіе книжечки; 1) Два товаришѣ, казка. Х. 1886. in 32°, 9 стор., цѣна 3 коп.; 2) Торба, казка. Х. 1886, 32°, 10 стор. ц. 3 коп.; 3) Дума про Ганджу Андыбера. Х. 1886. 32°, 15 стор. ц. 5 коп.; 4) Н. Сагайдашна, У неволѣ, оповѣданія. Х. 1886. 32°, 89 стор. ц. 10 коп.; 5) Т. Онопріенко-Шолковий, Стихотворенія на малороссійскомъ языкѣ. Х. 1886. „Стихотвореній“ сихъ двое: „Катерина“ и „Гриць“. Въ „Катеринѣ“ авторъ коротенько перебрехавъ Шевченкову „Катерину“ невозможными, безъ размѣру и рифмы коротенькими строчками, котры бѣже „стихами“. „Гриць“ — така-жь переробка вѣдомой народнѣи пѣснѣ: „Не ходи Грицю на вечерницѣ“. Читати книжки не можна, нѣ искорки таланту, а мова попована страшными руссизмами. У Харьковѣ-жь друкуватиметь ся оповѣдане „Сербска война“ и першій томъ зборки „Степѣ“. До цензуры вже засланы и другій томъ тієї зборки, котрый складаеть ся зъ творѣвъ писаныхъ украинскою и російскою мовою. Російскою написані розправы: „Деревня въ драмахъ Кропивницкаго и Старицкаго“ и „Отношенія русской литературы къ украинской“.

В. Чайченко.

До повисшихъ звѣстоукъ, присланныхъ намъ Вп. д. Чайченкомъ, додамо ще, що въ Кіевѣ сего року вышла другимъ выданемъ поема В. Кострицкого „Нова Громада“, котра дуже подобаея простому народови по селахъ и мѣстечкахъ украинскихъ. Приготовують ся до друку дозвѣнчаны вже цензурою поезіи Гринченка, а на дняхъ появить ся зборникъ поезій Олены Пчолки п. з. „Думки мережанки“. Такожъ на дняхъ вышла перша частина збранихъ творѣвъ Панааса Мирного п. з. „Збираниця зъ рѣдного поля. Припо-вѣстки, оповѣданія и драматичні творы“. Ся перша частина мѣститъ въ собі лишь два оповѣданія: „Лихій попутавъ“ и „Пяниця“, печатані давнѣйше въ львовскій „Правдѣ“, попереджені „Замѣсьць передмовы“ глубоко прочутымъ, хочъ въ чудну якусь форму вылитымъ вѣршемъ „До музы“. Ось якими, зовсѣмъ вѣрными словами характеризуетъ самъ авторъ свою литературну дѣяльність:

Наші слезы горькі перелили мы въ сумній припо-вѣсткы,
Наші муки людскі звязали изъ муками миру;
Коли мы и помилялись въ чому — помилялись ся чесно,
За душою не скрыли нѣчого, про що думали и знали.

Творы Панааса Мирного не указались въ повнѣмъ выданю; заразъ зъ первого тому выключила цензура оповѣдане „Лихій люде“, а зъ другого тому, въ котрый повинні були увойти не печатані ще драматичні творы Мирного, выключила драму „Лемерѣвна“.

И. Ф.

До біографіи Йосифа Левицкого. Пѣсля оповѣданія Вп. о. Василя Ђѣльницького въ Нагуевичахъ подаю ще ось якій даній до біографіи сего нашего писателя. Въ 1848. році Йосифъ Левицкій перенѣсь ся зо Шкла до Грушова, замѣнявши за сю парохію зъ познѣйшимъ крилошаниномъ Гини-левичемъ. Пробуваючи въ Грушовѣ, бѣже часто добѣдвѣ до Дрогобича, де утворилася була польска гвардія народа. Левицкій дуже досоловавъ Полякамъ жартами и острыми нападами, и они въ концѣ змовились при выѣздѣ зъ Дрогобича побити его. Левицкій дознавши ся о томъ, удавъ ся до старосты, котрый давъ ему войсковый конвой для безопасного поворота. Въ 1849 році, коли у всѣхъ школахъ сѣдѣнои Галичины замѣсьць нѣмецкого почато заводити рускій языкъ, покликано й Левицкого до перемыскаго семинарія, щобъ преподававъ питомцямъ по руски катехетику. Не радо ѣхавъ Левицкій до Перемышля, знаючи свою натуру, котра не давала ему зъ нѣкимъ жити ся и згодити ся; на вселкій злучай, коли бѣ ему въ Перемышлѣ не сподобало ся, бѣже застерѣгъ собѣ парохію въ Грушовѣ на цѣлый рокъ. Въ Перемышлѣ зъ разу пошло ему дуже добре; кромѣ преподаванъ въ семинаріѣ бѣже зоставъ епископскимъ проповѣдникомъ и катехетомъ семинаріѣ и побиравъ зъ першихъ двохъ посадъ по 800, а зъ третей 300 гульд. Але гордость его была безъ границъ; бѣже швидко нересваривъ ся зъ усѣми канониками, трактуючи ихъ, якъ погоничѣвъ, хочъ самъ бѣже простымъ попомъ. Выйшло такъ, що коли разъ завакувало мѣсце каноника, а Левицкій подавъ ся на те мѣсце, и епископъ Яхимовичъ, знаючи его заслуги, хотѣвъ его именовати,

всѣ каноники освѣдчили, що скоро Левицкій буде именованный, то всѣ они зрѣкають ся своихъ достоинствъ. „И такъ теперь намъ при нѣмъ жити нема, — говорили они, — а що-жь тогдѣ буде, якъ бѣже у всѣмъ зъ нами порѣвнѣе ся!“ Левицкого поминено, що зновъ такъ его розъярило, що бѣже и на самого Яхимовича почавъ нападати. Се й погубило его. Яхимовичъ якъ стѣй велѣвъ ему подати ся на опороженну парохію Нагуевичѣ, а каноники наказали сусѣднымъ священникамъ и деканамъ, щобъ пильно слѣдили за его поступками и о нѣмъ доносили до консисторіи. Тѣ доносы, а такожъ жалобы Думяка, о котрыхъ я упередъ згадувавъ, були причиною, що Левицкому въ концѣ выточено слѣдство дисциплинарне и засуждено его на шѣсть недѣль реколлецій. Богато труда и клопота стояло Левицкому, поки въ концѣ змѣгъ ублагати Яхимовича, щобъ увольнивъ его бѣже тон кары. Увольненный, але зломанный на душѣ бѣже вернувъ до Нагуевичѣ, де швидко опѣсла вмеръ бѣже апоплектичного удару.

И. Ф.

До біографіи Володимира Навроцкого. Навроцкій, бѣвши урядникомъ въ Ряшевѣ, дуже часто выѣзжавъ на комисіѣ до сусѣдныхъ селъ. Въ томъ окрузѣ е колька селъ, въ котрыхъ живутъ и Русины. Они придерживують ся сильно своего „русского“ обряду, хочъ мало коли чуютъ руске слово, хибѣ бѣже своего священника. Въ одномъ зъ тыхъ селъ, въ Близницѣ, бѣже и я завѣдателемъ парохіи черезъ 7 мѣсяцѣвъ. Розпытуючи ся мѣсцевыхъ людей про ихъ жите, довадѣвъ ся я, що за своего жита бѣже Навроцкій такожъ въ томъ селѣ на комисіѣ. Онъ хотѣвъ почути на чужинѣ свое рѣднѣе слово, и заговоривъ до войта та до громадской рады по руски. Войтъ и радніи, хочъ самі були Русины, дуже здивували ся, бо въ цѣломъ своемъ житю не чули, щобъ якій урядникъ говорилъ по руски. Зъ превеликою радости войтъ якъ стѣй пославъ десятника и велѣвъ ему скликати всю громаду, чтобы всѣ могли послушати, якъ то гарно говорить по руски панъ зъ Ряшова.

Данило Ленкій.

До біографіи Н. Верещинского. Яковъ Головацкій написавъ въ 1-омъ томѣ пересланого Н. Верещинскому гарно оправленого примѣрника своего зборника народныхъ пѣсень слѣдующе посвячене: „Его Высоко-Преподобію Досточуважаемому Господину Николаю Верещинскому въ знакъ глубочайшого высокопочитанія и благодарной памяти за содѣйствіе и помощь въ собираніи пѣсень жертвуетъ Яковъ Головацкій. Вильно, 19. Февраля 1880“. Дотычныи примѣрникъ находится ся теперь мѣжъ книжками оставшими по бл. п. проф. Оношквичу, котрому его Верещинскій одступивъ.

В. К.

Одъ о Михайла Зубрицкого зъ Мшанца дѣстали мы слѣдующую замѣтку въ справѣ напечатаного въ „Зорѣ“ зборника апокрифовъ, котру радо помѣщаемъ: Въ 9. числѣ „Зорѣ“ въ статейцѣ „Причиннокъ до исторіи рускои литературы XVIII. вѣку. Дрогобыцкій зборникъ рукоп. апокрифическихъ оповѣданъ“ сказано, що я сей зборникъ найшовъ будучи ще ученикомъ гимназіальнымъ въ хатѣ одного мѣщанина. Такъ не есть. Зборникъ сей найшовъ я въ часѣ моихъ студій богословскихъ въ вакаціѣ р. 1882 въ Зубрици пов. турчаньского, якихъ 4 милѣ бѣже Дрогобича, въ хатѣ мого тѣтчанника Николая Зубрицкого.

Михайло Зубрицкій.

О Д Т Р Е Д А К Ц И И.

Позаякъ одповѣдающий за редакцію дръ Оме-лянтъ Калитовскій выѣзжаетъ въ другой полови-нѣ Червня зо Львова на три мѣсяцѣ, упро-сивъ бѣже въ порозумѣню зъ Выдѣломъ Товариства имени Шевченка Высокоповажного пана профессора Александра Борковского заступити его на часъ неприсутности въ веденіи справъ редакціонныхъ. Одтакъ поднише слѣдующе чи-сло „Зорѣ“ панъ профессоръ Борковский.

Одповѣда за редакцію: Дръ Омелянтъ Калитовскій.

Выдае Товариство имени Шевченка.

Зъ друкарнѣ Товариства имени Шевченка, подъ зарядомъ К. Беднарского.